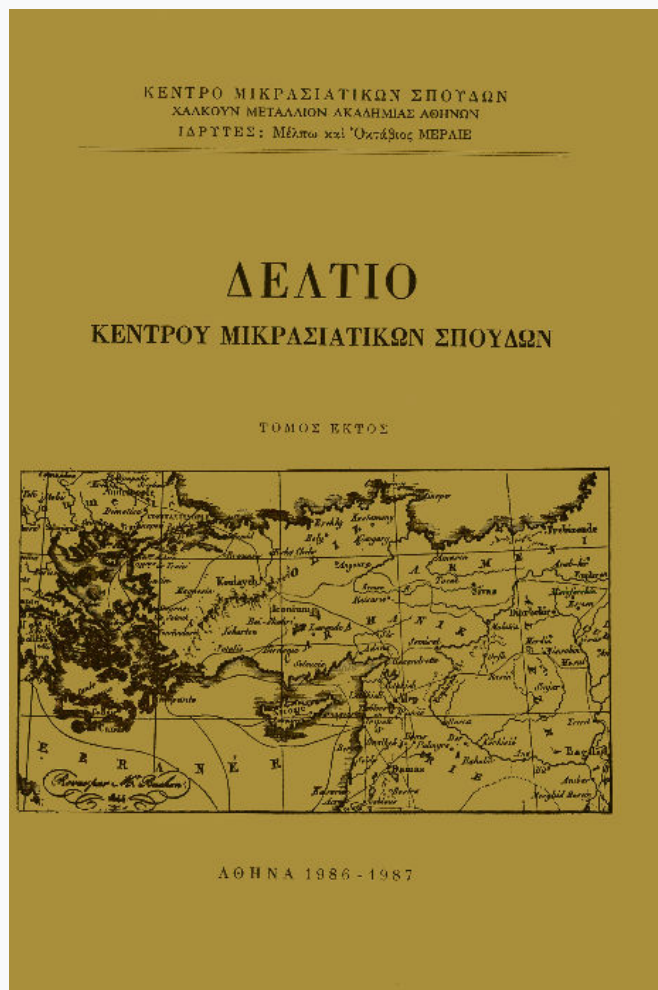

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 6 (1986)

Οι Αγάσες

Σεραφείμ Ρίζος

doi: [10.12681/deltiokms.117](https://doi.org/10.12681/deltiokms.117)

Copyright © 2015, Σεραφείμ Ρίζος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ρίζος Σ. (1986). Οι Αγάσες. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 6, 355–388.
<https://doi.org/10.12681/deltiokms.117>

ΑΠΟ ΤΟ ΥΛΙΚΟ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

Στά δημοσιευόμενα κείμενα του αρχειακού ύλικου τηρήθηκαν, με προσεκτική παραβολή, οι ὀρθογραφικὲς ἰδιομορφίες τῶν χειρογράφων. Πολλὲς φορές ἡ ἴδια λέξη γράφεται μὲ διαφορετικὴ ὀρθογραφία.

ΟΙ ΑΓΑΣΣΕΣ

«'Ατι, καλὸ μωρμούκ:
 ὠσαργᾶς σωρεῖβ καὶ φερίσκ».
 (=Σὰν καλὸς μέρμηγκας,
 ἴσαμε ἀργὰ μαζεύει καὶ φέρνει.)

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τοὺς *Μεγαλάνους*, πού μᾶς δημιούργησεν ἡ ξενητεία, εἴχαμε καὶ τὶς ἀντίστοιχες *Ἀγᾶσσεσ*¹ μας, πού τὶς δημιούργησε ἡ ἴδια πάλε ξενητεία, αὐτὴν τὴ φορά, στὸ χωριό μας ὅμως.

Ἡ ἐπὶ πολλὰ χρόνια ἔλλειψη τοῦ *νοικοκύρη* ἀπὸ τὸ σπίτι τὸ Συνασίτι-κο, ἡ ἀνάληψη κάθε εὐθύνης ἐπὶ τοῦ σπιτιοῦ ἐκ μέρους τῆς οἰκοδόσποι-νας, ἡ ἀναγκαστικὴ τῆς ἐπαφῆς μὲ τὸν τούρκικο κόσμο, ὁ ἀδιάκοπος φό-βος μήπως συμβῇ κανένα κακὸ ἀνεπανόρθωτο, ἡ φροντίδα γιὰ τὴν καλλι-έργεια τῶν κτημάτων, ἡ διατροφή κ' ἐξυπηρέτηση τοῦ κόσμου τοῦ σπιτι-οῦ, παιδιὰ καὶ γέροι, ἡ ἀδιάκοπη τρομάρα μὲ τοὺς σεισμούς, τὶς πυρκαϊ-γές καὶ τὶς ἀνακατωσοῦρες καὶ τὶς χολέρες τῆς Πόλης, ὁ κάποτε αἰφνί-διος θάνατος τοῦ νοικοκύρη στὴν Πόλη, ἔκαμαν ὄχι μόνο γενικά τὴ Συ-νασίτισσα πρότυπο χειραφετημένης γυναίκας, ἐκεῖ στὰ βάθη τῆς Ἀνατο-λῆς, ἀλλὰ καὶ δημιούργησαν μερικοὺς τύπους γυναικῶν, τοὺς ὁποίους γνῶρισα εἶτε ὡς μικρὸ παιδί, εἶτε ὡς ὄριμος ἄντρας πιά στὸ χωριό μου, πού μοῦ ἦταν ἀδύνατο στὴ θύμησή μου νὰ τὶς παραλείψῃ καὶ νὰ μὴν τὶς ἀναφέρω ὡς μνημόσυνο.

1. *Ἀγάσσα*, *Ἀγᾶσσεσ*: εἶναι τούρκικο ἐπίθετο καὶ τίτλος: *ἀγᾶ* στοὺς γέροντες. *Ἄσμαν ἄγᾶς* (=ὁ κύρ Ὀσμάνης) καὶ *Πᾶς ἄγᾶς* =ἀρχηγός, διευθυντής: ἀπὸ τὸ *πᾶς-ἄγᾶς* δημιουργήθηκεν ὁ περίφημος τούρκικος τίτλος *pacha*.

Στὴν χρῆση *ἀγᾶ* μεταξὺ τῶν λαϊκῶν τάξεων δίδουνταν ἡ σημασία τοῦ ἱππότη, τοῦ εὐγενῆ, τοῦ ἀφιλοχρήματου. *Ἀγᾶς ἄνθρωπος* =εὐγενικὸς ἄνθρωπος, πού δὲν λογαριάζει τὸ χρήμα, τὸ ξεοδεύει ἀλύπητα ὅπως πρέπει κι' ὅπου πρέπει, δὲν κάνει διάκριση μεταξὺ πλούσιου καὶ φτωχοῦ καὶ πρόθυμος σὲ κάθε θυσία καὶ *ἀγάσσα ναῖκα* ἔχει τὴ σημασία τῶν ἀπάνωθε γραμ-μένων.

Ἡ ἀφοσίωσή των στο σπίτι τους καὶ στοὺς ξενητεμένους τους, ἡ βα-
 θειά τους εὐσέβεια καὶ ἡ σεμνότητα, ἡ συμπόνια τους στὴ φτωχολογιά, ἡ
 ἀγάπη τους στὴ γειτονειά, τὸ θάρρος τους στο ἀντίκρυσμα τῆς συμφορᾶς,
 ἡ περιφάνεια τους καὶ ἡ ἀλληλεγγύη στὶς ὁμόφυλές των, ἡ θύμισή των
 τῶν παλιῶν καιρῶν καὶ ἡ προσμονὴ γιὰ καλλίτερες μέρες ἦταν κάτι τὸ
 ἀφάνταστο φαινόμενο.

Δυστυχῶς ὅλες αὐτὲς τὶς ἀγάσσες τοῦ χωριοῦ μου δὲν τὶς γνώρισα. Ὁ
 ἀναφέρω μόνον ἐκείνες ποὺ γνώρισα στὰ παιδικὰ μου χρόνια καὶ κείνες
 ποὺ γνώρισα κατὰ τὰ χρόνια τῆς συμφορᾶς τοῦ Α΄ Παγκοσμίου Πόλεμου.

ΠΑΡΟΙΜΙΩΝ ΤΟ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑ
 ΚΕΦ. ΑΑ΄ 10
 ΕΓΚΩΜΙΟ ΕΝΑΡΕΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Γυναῖκα ἀνδρεῖαν τίς εὐρήσει· τιμιωτέρα δὲ ἔστι λίθων πολυτελῶν ἡ τοιαύ-
 τη. Θαρσεῖ ἐπ' αὐτῇ ἡ καρδία τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, ἡ τοιαύτη καλῶν σκύλων οὐκ
 ἀπορῇσει· ἐνεργεῖ γὰρ τῷ ἀνδρὶ ἀγαθὰ πάντα τὸν βίον· εὐρημένη ἔρια καὶ
 λῖνον, ἐποίησεν εὐχρηστα ταῖς χερσὶν αὐτῆς. Ἐγένετο ὥσει ναὺς ἐμπορευομένη
 μακρόθεν· συνάγει δὲ αὐτῆς τὸν πλοῦτον, καὶ ἀνίσταται ἐκ νυκτῶν, καὶ ἔδωκεν
 βρώματα τῷ οἴκῳ, καὶ ἔργα ταῖς θεραπαίναις. Θεωρήσασα γεωργίαν ἐπρίατο,
 ἀπὸ δὲ τῶν καρπῶν τῶν χειρῶν αὐτῆς, κατεφύτευσε κτῆμα.

Ἀναζωσαμένη ἰσχυρῶς τὴν ὄσφυν αὐτῆς, ἤρεισε τοὺς βραχίονας αὐτῆς εἰς
 ἔργον. Ἐγεύσατο ὅτι καλὸν ἔστι τὸ ἐργαζέσθαι, καὶ οὐκ ἀποσβέννυται ὁ λύχνος
 αὐτῆς ὅλην τὴν νύκτα.

Τοὺς πῆχεις αὐτῆς ἐντείνει ἐπὶ τὰ συμφέροντα, τὰς δὲ χεῖρας αὐτῆς ἐρείδει
 εἰς ἄτρακτον.

Χεῖρας δὲ αὐτῆς διήνοιξε πένητι, καρπὸν δ' ἐξέτεινε πτωχῷ, οὐ φροντίζει
 τῶν ἐν οἴκῳ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ὅταν ποὺ χρονίζῃ· πάντες γὰρ οἱ παρ' αὐτῇ ἐνδεδυ-
 μένοι εἰσὶ. Διττὰς χλαῖνας ἐποίησε τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς, ἐκ δὲ βύσσου καὶ πορφύρας
 ἑαυτῇ ἐνδύματα, περιβλεπτος δὲ γίνεται ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἐν πύλαις, ἡνίκα ἂν
 καθίσῃ ἐν συνεδρίῳ μετὰ τῶν πρεσβυτέρων κατοίκων τῆς γῆς.

Συνδόνας ἐποίησε, καὶ ἀπέδοτο τοῖς Φοίνιξι, καὶ περιζώματα τοῖς Χαναναί-
 οισι. Ἰσχὴν καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο, καὶ εὐφράνθη ἐν ἡμέραις ἐσχάταις.

Στόμα αὐτῆς διήνοιξε προσεχόντως καὶ ἐννόμως, καὶ ἐστείλατο τάξιν τῇ
 γλώσσῃ αὐτῆς. Στεγναὶ διατριβαὶ οἰκῶν αὐτῆς, σίτα δὲ ὀκνηρὰ οὐκ ἔφαγεν.
 Ἀνέστησε τὰ τέκνα αὐτῆς καὶ ἐπλούτισαν· καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ἤνεσεν αὐτήν.

Πολλαὶ θυγατέρες ἐποίησαν δύναμιν, πολλὰ ἐκτῆσαντο πλοῦτον· σὺ δὲ
 ὑπέρκεισαι, καὶ ὑπερῆρας πάσας.

Ψευδεῖς ἀρέσκειαι καὶ μάταιον κάλλος γυναικὸς οὐκ ἔστιν ἐν σοί.

Γυνὴ γὰρ συνετὴ εὐλογεῖται· φόβον δὲ Κυρίου αὕτη αἰνεῖτω.

Δότε αὕτῃ ἀπὸ καρπῶν χειρῶν αὐτῆς, καὶ αἰνεῖσθω ἐν πύλαις ὁ ἀνὴρ αὐτῆς.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ «ΠΑΡΟΙΜΙΩΝ»
 ΚΕΦ. ΑΑ' 8
 ΕΓΚΩΜΙΟ ΕΝΑΡΕΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ

Πού μπορεί νά βρῇ κανεὶς γυναῖκας ἀνδρεία; Εἶναι αὐτὴ πολυτιμώτερη κι' ἀπὸ πολυτίμες πέτρες. Παίρνει ἀπὸ αὐτὴν θάρρος ἢ καρδιά τοῦ ἀνδρός της. Ἀπὸ τέτοια γυναῖκα δὲ θὰ τοῦ λείψουν τὰ καλὰ κέρδη καὶ θὰ ἐργάζεται τούτῃ γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἀνδρα της καθ' ὅλη της τὴ ζωὴ κι' ἔχοντας μαλλὶ καὶ λινάρι θὰ κάμῃ μὲ τούτα καὶ μὲ τὰ χέρια της τὰ χρειαζόμενα.

Θὰ εἶναι σὰν τὸ καράβι πὺλ φέρεϊ ἐμπόριο ἀπὸ μακρὰ. Μαζεύει τὸν πλοῦτο της καὶ ξυπνάει πρὶν ξημερώσῃ καὶ δίνει φαγὶ στὸ σπιτικό της καὶ δουλεῖα στὶς ὑπηρετρίες... καὶ μὲ τὰ δικά της τὰ χέρια φυτεύει κτῆμα.

Ἀνασκουμπωμένη καλὰ βάλλει ἐμπρὸς στὴ δουλειὰ τὰ βραχίονιά της. Γεύτηκεν ὅτι εἶναι καλὴ ἡ δουλειὰ καὶ τὸ λιχνάρι της ἀνάβει ὅλη τὴ νύχτα.

Ἀπλώνει τὰ βραχίονιά της σ' ὅ,τι εἶναι συμφέρο νὰ γίνῃ καὶ τὰ χέρια βάζει στὸν ἀργαλειό. Ἀπλῶσε τὰ χέρια της στὸ ζητιάνο, καὶ τὴ χούφτα της ἀνοίξε στὸ φτωχό.

Ὅταν ὁ ἄντρας της εἶναι κάπου μακρὰ καὶ δὲν φροντίζει γιὰ τὸ σπίτι ὅλ' οἱ δικοὶ της εἶναι φορεμένοι. Διπλὰ ἐπανωφόρια ἔκαμε στὸν ἄντρα της, καὶ στὸν ἑαυτὸ της φορέματα ἀπὸ βύσσον καὶ πορφύραν καὶ περιβλεπτος γίνεται ὁ ἄνδρας της κατεβαίνοντας στὴν ἀγορὰ κι' ὅταν κάθεται μὲ τοὺς γέροντες σὲ συνέδρια κι' ἀπὸ ὅλον τὸν ἄλλον κόσμον.

Σινδόνια κάμνει καὶ πουλεῖ στοὺς Φοίνικες καὶ ζωνάρια στοὺς Χαναναίους. Δύναμη κι' εὐπρέπεια ἀπόχτησε καὶ χάρηκε σὲ δύσκολες μέρες.

Μὲ προσοχὴ μιλάει καὶ δίκαια κι' εἶναι πολὺ ἐν τάξει τὸ μίλημά της. Ἐνδιαφέρεται πάρα πολὺ γιὰ τὰ τοῦ οἴκου της καὶ δὲν χαμαστοῦνγει.

Καλομεγάλωσε τὰ τέκνα της καὶ πλούταιναν αὐτὰ κι' ὁ ἄντρας τὴν ἐπαίνεσε.

Πολλὲς γυναῖκες ἀπόχτησαν δύναμη καὶ πλούταιναν, ἐσὺ ὅμως ἀψηλοστέκεις καὶ πέρασες ὅλες.

Ψευτοεπιδείξεις καὶ ψευτομορφιά γυναῖκας σένα δὲ σοῦ βρίσκεται.

Ἡ φρόνιμη γυναῖκα εὐλογεῖται καὶ φόβον Θεοῦ ὁμολογεῖ σὰν αὐτὴ ἐπαίνειται.

Φιλεῖστε τὴν, τέτοια γυναῖκα κι' ἄς ἐπαίνῃται στὰ δημόσια ὁ ἄντρας της.

Οί της πρώτης σειράς *ἀγάσσε*ς είναι οί τῶν παιδικῶν μου χρόνων:

1. Τοῦ Χατσήθανας ἡ Χατσήελεν
2. Τοῦ Γιαχνήβασιλ ἡ Βαλάτσα
3. Τοῦ Μανιοῦς ἡ Μαρία
4. Ἡ Τσάγασα, ἡ θεία μου ἙΑναστασᾶ
5. Ἡ μάννα μου ἡ Εὔσεβια
- [6. Ἡ Βυζᾶστρα μου ἡ «Sute anam» ἡ Χριστίνα (σελ. 23)]

κ' οί της δεύτερης σειράς *ἀγάσσε*ς εἶναι οί γνωριμίες μου κατὰ τὸν Πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ποῦ βρέθηκα στὸ χωριό καὶ συνεργάστηκα μαζύ τους:

1. Ἡ Θεία Μάρτα της Πεθεράς μου
2. Ἡ Πεθερά μου ἙΑναστασία Πολυγενίδη
3. Ἡ Γαλατσᾶβ ἡ Βασιλική Πιγγοπούλου
4. Ἡ Μάρτα τοῦ Λαζόπουλου
5. Ἡ Ἑλένη Γαράμαρια

[ἙΥπάρχει μόνο τὸ κείμενο: Ἡ Πεθερά μου ἙΑναστασία Πολυγενίδη (σελ. 26)]

Θὰ περιγράψω τὴν καθεμιά *ἀγάσσα* μου χῶρια-χῶρια κι' ἀρχίζω ἀπὸ τὴν πρώτη τὴν

Η ΧΑΤΣΗ ΕΛΕΝ ΤΟΥ ΧΑΤΣΗΘΑΝΑΣ

Τὸ σπίτι μας εἶχε μεγάλες σχέσεις μὲ τὸ σπίτι τοῦ Χατσήθανας. Τὰ παιδιά του ὅπως καὶ τὰ ἐγγονά του τὰ βάφτιζεν ἡ οἰκογένεια τοῦ Γαρέτσεντεμ τοῦ Σεραφεῖμ. Μόλις τὴ θυμοῦμαι τὴ Χατσήνινε. Κάθε καλοκαῖρι, τὴν ἐποχὴ τῶν φρούτων, μᾶς ἔστελνε ἡ μητέρα μας μὲ τίς μεγάλες ἀδελφές μου καὶ πηγαίναμε δῶρα *ἀπίδια* μὲ τὰ *πανέρια* (=καλάθια) στοῦ Τεπέρογλου. Μᾶς φίλεβαν ἐκεῖ *πολίτικα ἑέγια* (=τῆς Πόλης γλυκίσματα), φιλοῦσαμε τὸ χέρι τῆς Χατσήνινεσ καὶ φεύγαμε ἀφοῦ μᾶς φιλοῦσε κι' αὐτὴ στὰ μάγουλα. Τόσα θυμοῦμαι.

Ἡ γιαντρός ὁ Ἰωάν. Ἀρχέλαος αὐτὰ γράφει στὸ βιβλίο του Η ΣΙΝΑΣΟΣ: «...κατέστησε τὸν οἶκον του (τοῦ Χατσήθανας) πρότυπον οἰκιακῆς τάξεως καὶ κοσμιότητος, πρὸς ὃν ἀποβλέποντες ἅπαντες οἱ κάτοικοι ἐρρῦθμιζον τὸν ἑαυτῶν οἶκον. Ἡ ἀείμνηστος Χατζηελένη διὰ τῆς καλοκαγάθου καὶ γλυκειάς αὐτῆς συμπεριφορᾶς, διὰ τῆς ὄντως ἀνδρικής αὐτῆς κρίσεως, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη οὕτως εἰπεῖν διδάσκαλος τοῦ γυναικείου ἐν Σινασφ φύλου, ἡ παραμυθία δι' ἔργων καὶ λόγων τοῦ δυστυχοῦς καὶ τεθλιμμένου καὶ ὁ γενικός σύμβουλος τῶν κατοίκων τῆς κωμοπόλεως. ἙΑλλὰ καὶ ὁ οἶκος αὐτῶν ἦτο τὸ ἐντευκτήριον καὶ ὁ ξενῶν πάντων τῶν

κατά καιρούς ἐπισκεπτομένων τὴν Κοινότητα ξένων καὶ δὴ θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν ἀρχηγῶν ἦτοι ἀρχιερέων, ἱερέων, Νομαρχῶν, Διοικητῶν, περιηγητῶν κτλ. πάντας δὲ τούτους μετ' ἀβραμιαίας ὄντως φιλοξενίας περιεποιοῦντο, ἡ δὲ εὐγένεια, τὸ εὐπαρουσίαστον καὶ ἐπαγωγὸν τῆς συναναστροφῆς τῶν οἰκοδεσποτῶν καὶ δὴ τῆς οἰκοδεσποίνης κατενθουσία τοὺς ξένους καὶ ἐκάλυπτε πάσας τὰς ἐλλείψεις τοῦ γυναικείου ἐν Συνασφύλου».

«Η ΒΑΛΑΤΣΑ»²
ΤΟΥ ΓΙΑΧΝΗ ΒΑΣΙΛΑ

Τὴ θυμοῦμαι τὴ Βαλάτσα τοῦ Γιαχνήβασιλ³ *τὸ σπίτι τουν* (=τὸ σπίτι τους), τὸ σπίτι τοῦ Γιαχνή Βασίλ³ ἦταν γειτονικὸ στὸ δικό μας τὸ σπίτι, στὸ Λουλά τὸν Μαχαλά, στὴν κορυφὴ τοῦ τουρκόδρομου, σὰν ἐβγαίνει στὸ Λοφί.

Συχνὰ πηγαίναμε ἐμεῖς τὰ παιδιά στὸ σπίτι τοῦ Γιαχνήβασηλ, ἡ *στελικά* (=δῶρα) φρούτα τοῦ κήπου μας πηγαίνοντας μὲ τὸ *πανὲρ ἢ τσαβὲλ ἢ «τα-μουζιού ἄθος»* (=βουβαλιὸ καγμάκι) ἢ κάτι θὰ ζητούσαμε ἢ τὸν Κυρβασίλη θὰ βλέπαμε γιὰ νὰ τοῦ δώσουμε *χαρτιό* (=ἐπιστολή), ἢ κάποια παραγγελία τοῦ πατέρα μας θὰ διαβιβάζαμε, γιὰτὶ ἦταν καὶ Δημογέροντας κ' ἔξαρχος τοῦ Δεσπότη.

Τὸ ὄξω ἢ θύρα (=ἡ ἐξώθυρα) τοῦ σπιτιοῦ ἦταν ἓνα μεγάλο *ἱσατάλαγασον* (=δίφυλλον), εἶχε δεξιὰ κι' ἀριστερὰ *τοχάδια* (=χερούλια) κ' ἦταν βαμμένη μὲ λαδομπογιὰ χρώματος *γαῖβε* (=καφφέ). Μόλις μὲ προσοχὴ χτυπούσαμε, *κρούγαμε* τὴν θύρα ἐρχονταν ἀπὸ μέσα ἡ ἢ κόρη τῆς Βαλάτσας, ἡ *Καλὴ* (=Καλλιόπη) ἡ ἢ ἐγγονή της *Χαρικλὴ* (=Χαρίκλεια) καὶ μᾶς τὴν ἄνοιγαν.

2. *Βαλάτσα* (=Βασιλική). Μεταποιήσεις τῆς ὀνομασίας Βασιλικὴ ἦταν: *Βαλτσική, Βακούλ, Βασίλσα, Βατσικά, Βάσσο. Βασιλικὴ* τὸ περισσότερο χρησιμοποιοῦνταν στὸ σχολεῖο καὶ στὴν Ἐκκλησία. *Βαλάτσα* ἦταν κ' ἐπίθετο: *Τοῦ Βαλάτσας ὁ Χρήστος, ὁ Βαλάτσας, τοῦ Βαλάτσα τὸ σπίτι*.

3. *Γιαχνή-Βασίλ* (=ὁ μαγειρεύων ἢ ὁ ἀγαπῶν τὸ γιαχνή Βασίλης). Ὁ Ἀλέξης, ὁ Στέφανος κι' ὁ Βασίλης ἦταν παιδιά τοῦ Ἀδάμ τοῦ Ἀκρίτ' καὶ λέγονταν τοῦ Ἀκρίτ' τὰ παιδιά. Κατὰ παράδοση ὁμῶς κάθε φορά, ποὺ ἐρχονταν στὴ Συνασὸ καὶ φιλοξενοῦνταν στὸν ὄντα τοῦ Ἀκρίτη οἱ Γενητσαρέοι, τοὺς προσφέρουνταν πάντα ὡς φαγὶ *γιαχνή* μελιτσάνας, κρεμιδιοῦ, κολοκυθοῦ, κτλ. φαγὶ εὐκόλῳητο, χωρὶς πολλὰ τρεχάματα καὶ ἐξοδα. Τὸ παρατήρησαν αὐτὸ οἱ Γενητσαρέοι κ' ἔκαμαν τὴν παρατήρηση *ὅλο γιαχνή θὰ μᾶς προσφέρετε; δὲν ἔχετε τίποτα ἄλλο* κ' ἔτυχε ὅταν ἐγίνε ἡ παρατήρηση ὁ φιλοξενῶν νὰ εἶναι ὁ Βασίλης καὶ τοῦ ἔμεινε τὸ παρατσούκλι ὁ *Γιαχνή βασίλης*.

Μπαίνοντας στην *όζω αὐλή* (=προαύλειο) ἀντικρύζαμε ἀπάνω σὰ *ἐσίκια* (=στὰ σκαλοπάτια), *μεστημές σή θύρα τοῦ ἀπάνω αὐλῆς* (=στό κέντρο ἀκριβῶς τῆς θύρας τῆς ἐπάνω αὐλῆς) τὴ Βαλάτσα: Μιά ὥμορφη, ἀψηλὴ κι' ἐπιβλητικὰ γυναικα *φορεμέν' τσινὶ τσοχαδιῶνας ἐντερί, γελέκ' κ' ἓνα χαζπεζί κεντημένο* (=φορεμένη μπλὲ τζόχينو ἐντερί, γελέκι κ' ἓνα στη-θοῦρι κεντημένο), στὸ δὲ κεφάλι τῆς ἓνα *ποφτάρ* (=ντουλμπάνι) βαθὺ καφφέ.

Μᾶς ὑποδέχονταν γελαστή, κι' ἂν ἦταν ὁ *κὺρ Βασίλης* στὸ σπίτι μᾶς ὠδηγοῦσε ἐκεῖ πού κάθονταν *σὸ σουφά γιὰ σὴν καμάρα* (=Στὴν αἴθουσα ἢ στὴν προαἴθουσα) κι' ἂν δὲν ἦταν μᾶς παραλάβαινε ἡ ἴδια *σὸ σουφά γιὰ σὴν καμάρα ὅπου ἦσεν ζουγραφιστὸ ἓνα λεοντάρ* (=στὴν καλὴ τὴν αἴθουσα ἢ στὴν προαἴθουσα ὅπου εἶχεν ζωγραφισμένο ἓνα λεοντάρι) μᾶς φιλοδωροῦσε *πολίτικα σέγια* (τῆς Πόλης καλούδια)⁴ μὲ τὴν παραγγελία *νὰ πῆτε σαιρετήματα σὴ νύφ καὶ φχαριστῶ* (=νὰ πῆτε χαιρετισμοὺς στὴ νύφη καὶ εὐχαριστῶ)⁵ καὶ μᾶς προβοδοῦσε ἴσαμε τὴν ὀξόπορτα καὶ μᾶς παρακολουθοῦσε μὲ τὸ μητρικὸ τῆς βλέμμα ἴσαμε νὰ γυρίσουμε τὴ γωνιά τοῦ δρόμου.

Ὅπως παραπάνω ἀνάφερα ὁ *κὺρ Βασίλης* ἦταν κ' ἔξαρχος καὶ Δημογέροντας. Οἱ οἰκοδέσποινες πού *τσεκίνταναν*⁶ (=ἀποτραβιούνταν) νὰ παρουσιαστοῦν στὸν Πρόεδρο τῆς Δημογεροντίας, στὸν πατέρα μου τὸν Νικολάκη, καὶ μὴ ξέροντας τούρκικα νὰ προσφύγουν στὴ μητέρα μου Εὐσεβία, πρόσφευγαν στὸν Κυρβασίλη ἢ στὴν Βαλάτσα, πού ἦταν γυναικα μειλίχια καὶ πονετικιά.

Ἡ Βαλάτσα ἄκουε μὲ προσοχὴ κάθε προσερχούμενη, ἀναλάβαινε νὰ

4. *Πολίτικα σέγια*. Τῆς Πόλης τὰ καλούδια ἦσαν: Κουφέτα, σῦκα, χουρμάδες, χιώτικα ἀμύγδαλα, φουντούκια, ξανθὴ σταφίδα, λοκούμια κι' ὅτιδήποτε δὲν βρίσκονταν στὸ χωριό. *Τοῦ χωριοῦ σέγια* ἦταν: *καρύδια, κοφτάρια* (στεγνὴ μουσταλευριά) *παντουρμάδια* (καρύδια ξεφλουδισμένα μὲ στεγνὴ μουσταλευριά) *ξερά βορκόκια* (βερύκοκα στεγνωμένα στὸν ἥλιο), φρούτα νωπά καὶ ξερά κτλ.

5. *Σὴ νύφ'* (=στὴ νύφη). Στὸν γυναικεῖο κόσμῳ, τὸν συγγενικὸ καὶ τὸν μαχαλαδιώτικο, εἶχαμε μιὰ τηρούμενη, ἴσαμε τὰ τελευταῖα χρόνια, ὁμορφὴ βαθμικὴ ἱεραρχία: οἱ μεγαλιότερες νοικοκυρὲς στὴν-ἡλικία μεταξύ τῶν νοικοκυρῶν προσαγόρευαν τίς μικρότερες συγγενεῖς καὶ γειτόνισσες *νύφ' ἢ νύφη* κ' οἱ μικρότερες τίς μεγαλιότερες συγγενεῖς ἢ μαχαλαδιώτισσες μὲ τὸ *τσά ἢ ὠτσα* (θεία, ὦ θεία) ἢ μὲ τὸ *μικρόνε* (=μικρόμαννα) ἢ μὲ τὸ *μέγανε* (=μεγαλομάννα) ἂν ἦταν προχωρημένη στὴν ἡλικία.

6. *Τσεκίνταναν* (=ἀποτραβιούνταναν). Τούρκ. ἀπὸ τὸ ρῆμα *tchekinmek* ἀποτραβιέμαι. *φά, τέκνο μ' Σάραφειλ, μὴ τσεκιντᾶς* (=φάγε παιδί μου, Σεραφεῖμ, μὴν ἀποτραβιέσαι).— *Τέκνο μ' ὅ,τι ἤξεες κι' ὅ,τι εἶδες πέρα τα, μὴ τσεκιντᾶς* (=παιδί μου, ὅ,τι ἄκουσες κι' ὅ,τι εἶδες πέρα τα, μὴν ἀποτραβιέσαι).

τακτοποίηση την υπόθεση και πολλές εξυπηρετούσε, άφαντη κι' άθόρυβα, με τὸν κύρ Βασίλη τὸν μάλαση ⁷.

Φτωχὸ-γιὰ φτωχὸ δὲν ἄφινε ἀβοήθητο. "Όποιο σπίτι μάθαινε ὅτι ὑπόφερνε κάτι πρόσφερε κρυφὰ εἰς χρῆμα, εἰς φορεσιά, εἰς φαγώσιμα.

Τὴ γειτόνισσά της, τὴ Μαρία τοῦ Μανιοῦς, λησμονημένη κ' ἐγκαταλειμένη ἀπὸ τὸν ἄντρα της καὶ τὰ δύο ἀγόρια της στὴν Πόλη, τὴν εἶχε ὑπὸ τὴν προστασία της. Τῆς ἔδινε θάρρος κ' ἐργασία καὶ πολλές φορὲς τὴν κάθιζε στὸ *χοντῶ* της (=στὸ τραπέζι της).

Σύμβολο ἀγάπης, φρόνησης καὶ ταπεινοφροσύνης, σωστὴ ἀγάσσα.

ΤΟΥ ΜΑΝΙΟΥΣ Η ΜΑΡΙΑ

Κάθε φορὰ πὺ πηγαίναμε στὸν Ἀγνικόλα ἢ στὸ σπίτι τῆς ἀδελφῆς μου τῆς Πιπίνας ἢ στῆς Βαλάτσας θὰ περνούσαμε κι' ἀπὸ τὴν *παραθύρα* ⁸ τοῦ Μανιοῦς τῆς Μαρίας. Ἡ παραθύρα της γειτονεύουνταν με τὴν μεγάλη πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τῆς Βαλάτσας.

Συχνὰ τὴν βλέπαμε, τὴν βλέπαμε ἐκεῖ κατὰ τὴν παραθύρα της νὰ κοσκινίζει *καψίματα* ⁹.

Κοντὴ, ἥλιοκαμμένη, *σηκωμένα* τὰ *παράφτερα* τοῦ ἐντεριοῦ της *σὴ μέσ'* (=ἀνασκουμπωμένα τὰ φύλλα τοῦ ἐντεριοῦ της στὴ μέση της) μᾶς κύτταζε σοβαρὰ κι' ἀμίλητη. Ἴσως νὰ τῆς *ξυπνούσαμε* τὸν καγ'μὸ τῶν παιδιῶν της στὰ ξένα. Ἄν τυχαίναμε τὴν Βαλάτσα θὰ μᾶς ρωτοῦσε, θὰ μᾶς γλυ-

7. *Μάλαση* (=διπλωμάτης, ὁ μὲ γλυκὸ τρόπο ξέρων νὰ πῇ τὸ «ναί» καὶ τὸ «ὄχι»). Λέξη τούρκικη ἴσως συγκεῖμενη ἀπὸ τὴ λέξη *μαλά* καὶ τὴν κατάληξιν *της* πὺ σημαίνει κατασκευαστῆς καὶ δουλευτῆς στίς οἰκοδομῆς μιᾶς λάσπης τοῦ *μαλά* καμωμένης ἀπὸ γῦθο, νερό, γάλα, αὐγὸ καὶ λιναρότριχα, πὺ τὴν ἄλοιφαν μὲ τὸ ἐργαλεῖο *μιστρί* στὸ ἐσωτερικὸ τῶν τοίχων μιᾶς αἰθουσας προοριζομένης γιὰ αἶθουσα ὑποδοχῆς: *καλὸ σουφᾶ ἢ καλὴ κάμαρη*. Τὴν λέξη *μαλά* τὴν μεταχειρίζονται κ' ἔδω οἱ χτιστάδες.

Τὸν κύρ Βασίλη καὶ τὸν ἀνεπιὸ τοῦ Ἀναστάσιο Καίρη τοὺς λέγανε *μάλαση* γιὰτὶ ποτὲ ὄχι δὲν ἔλεγαν γυμνά, ἀλλὰ μὲ γλυκόλογα. Γιὰ τοὺς *μάλασηδες* εἴχαμε καὶ τὴν τούρκικη ρῆτρα: «οὔτε τὴν κόρη του δίνει ἄλλ' οὔτε καὶ τὸν συμπέθερο κακοκαρδίζει».

8. *Παραθύρα* ὅταν λέγαμε δὲν ἐννοοῦσαμε τὸ παράθυρο πὺ ἐννοοῦμε ἔδω στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ τὴν δεύτερη θύρα, τὴ βοηθητικὴ, τοῦ σπιτιοῦ μας. Κάθε συναστικὸ σπίτι εἶχε καὶ τὴν παραθύρα της ἀπὸ ὅπου μπάζαμε στὸ σπίτι τὰ ξύλα, τὰ ἄχυρα, τὰ γαζάλια, σίγρια, καψήματα κτλ. προμήθειες γιὰ τὸ χειμῶνα.

9. *Καψήματα* ἦτανε ὕλικὸ γιὰ κάψημο στὸ *τουντοῦρ* (περσικὸ κλίβανο), ἀποτελούμενο ἀπὸ ξηρὰ κλαδάκια δέντρων-κλημάτων, *γαζάλια* (=ξηρὰ φύλλα), ξερὲς κοπριὲς ζῶων, ὕλικὸ πὺ τὸ συγκέντρωνε ἢ νοικοκυρὰ μαζεύοντας καὶ κοσκινίζοντας τίς κοπριὲς τῶν ζῶων τοῦ σταύλου.

κομιλούσε και θά μᾶς ἔδινε κ' ἓνα κερί γιὰ τὸν Ἀγ'νικόλα Ἰσως· αὐτὴ οὔτε μᾶς χαμογελοῦσε, οὔτε καὶ μᾶς μιλοῦσε.

Τὴν λυπούμασταν ὁμως καὶ τὴν σεβούμασταν γιὰτὶ ξέραμε πὼς ἦταν φτωχιά καὶ τὴν ἐγκατάλειψαν ὁ ἄντρας καὶ τὰ δύο τῆς τὰ παιδιὰ στὴν Πόλη, νὲ χαρτιό πῆταζαν, νὲ χαρτσηλήχ (=οὔτε γράμμα τῆς ἔστελναν, οὔτε χαρτσηλήκι).

Σπάνια ἐρχοῦντανε στὸ σπίτι μας γιὰ κανένα «χατσάτι» (=τουρκ. γιὰ κάποια ἀνάγκη).

Συχνά, παίζοντας μικρὰ παιδιὰ σὸ κατέφλο μας (=στὸ κατῶφλι τοῦ σπιτιοῦ μας) τὴν βλέπαμε, φορτωμένη στὴ ράχη τῆς *σίγρια* (=τραγάκανθους) ἢ *ξύλια* (=ξύλα), νὰ περνᾷ ἀπὸ κοντά μας βαρυοπερπατόντας *ἰδρωμέν'* καὶ *τζικνωμέν'* (=ἰδρωμένη καὶ σκονισμένη)· ἀφίναμε τὸ παιχνίδι καὶ τὴν τρανοῦσαμε (=κυττοῦσαμε) *σαστισμέν'* (=μπερδεμένοι) σὰν σὲ στάση προσοχῆς.

Κατὰ τὰ Χριστούγεννα καὶ τὴ Λαμπρὴ τὰ ἀνέψια τῆς, τῆς ἀδελφῆς τῆς τὰ παιδιὰ, ὁ Ἀντρίκος καὶ ὁ Στέφανος τοῦ Τεσκέρ τῆς ἔστελναν χαρτσηλήκι ἀλλὰ αὐτὴ ὑστεροῦντανε ἀπὸ τὸ χαρτσηλήκι ἐκεῖνο τῶν παιδιῶν τῆς στὴ μάννα τους τέτοιες μεγάλες μέρες καὶ πρὸ πάντων πού οἰκονομικὰ ἦταν πολὺ καλὰ. Ἐνθυμοῦμαι ὁ μέγας τῆς ὁ γυιὸς πού δὲ θυμοῦμαι τὸνομά του, ἦταν ἀρχηγίαιρας στὸ Ἀγνάλη, ἔστιατόριο στὴν Πόλη, στὸν Γαλατᾶ, ὅπου πῆγαιναν κατὰ τὰ μεσημέρια ὅλοι οἱ μεγάλῃμποροι ρωμιοὶ κ' Ἀρμενέοι τοῦ Γαλατᾶ καὶ τρώγανε.

Συνασιῖτες πηγαίνανε ὁ Χαράλαμπος Πατρικιᾶδης, ὁ Μαράσσογλους ὁ Μηνᾶς, ὁ Χρυσόστομος τοῦ Κωσταντῆ κ.ἄ. πού δὲν τοὺς θυμοῦμαι.

Κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ζωῆς τῆς τὰ χρόνια, μὲ τὴν ἐπιμονὴ τῶν ἀνεψιῶν τῆς Ἀνδρέα καὶ Στέφανου Τεσκέρη, ὑποχρεώθηκαν τὰ παιδιὰ τῆς νὰ τῆς στείλουν *χαρτιό καὶ χαρτσηλήχ* (=γράμμα καὶ λεφτά). Ἐπέστρεψεν ὁμως ἀμέσως καὶ τὸ γράμμα χωρὶς νὰ τὸ διεβάσῃ νὰ τὸ *χουτήσῃ* καὶ τὸ χαρτσηλήκι χωρὶς νὰ τὸ πιάσῃ λέγοντας στὸν *πόσταση* (=ταχυδρόμο): *ἐγὼ πασᾶ Σαραφείλ, νὲ τὸ χαρτιό τουν θέλω νὲ τὰ παράδια τουν θέλω! Ἀς εἶν' καλὰ κ' ἔκσικ' ἔλσουν*¹⁰ (=ἐγὼ πασᾶ Σεραφεῖμ, οὔτε τὸ γράμμα των ζητῶ, οὔτε τὰ λεφτά των ζητῶ! "Ἀς εἶναι καλὰ κ' ἄς μοῦ λείψουν).

Ἡ ἱστορία αὐτὴ τοῦ Μανιοῦς τοῦ Μαρίας ἦταν ἡ τύχη πολλῶν ἄτυχων σύζυγων καὶ μαννάδων, πού δὲν κάμφτηκαν ἀπὸ τ' ἄσπλαχνα καμώματα τῆς ξενιτιάς. Ἀντιμετώπισαν τὸ χαμὸ τῶν δικῶν τους καὶ τὴ φτώχεια χωρὶς νὰ λυγίσουν καὶ ν' ἀποκάμουν.

10. Ἐκσίκολσοῦν φράση τοῦρκικη, πού τὴν μεταχειριζόμαστε πολὺ. Σύνθετη ἀπὸ λέξη *eksik* (=λείψω) καὶ *olsoun* (=ἄς εἶναι). Ἐγὼ τὰ σόνα τὰ παράδια δὲν τὰ θέλω! *ἐξίκολσουν* (=Ἐγὼ τὰ δικά σου τὰ λεπτά δὲν τὰ θέλω! ἄς μοῦ λείψουν).

Τὴ θυμοῦμαι πάντα τὴ Μαρία τοῦ Μανιοῦς τὶς Κυριακὲς ποὺ πῆγαινε, μετὰ τὸ δεῦτερο σήμαντρο, στὴν Ἑκκλησιὰ βιαστικά! Κοντὴ-κοντούτσικη, φορεμέν' *καμαρωμέν'* (=εὐπρεπισμένη) μὲ τὰ *γιορτηνά* της, καὶ μ' ἓνα κεράκι στὸ χέρι της, πῆγαινε νὰ παρακαλέσῃ τὴν Παναγιά. Σύμβολο θάρρους κ' ὑπομονῆς.

«Η ΤΣΑΓΑΣΑ»¹¹ Η ΘΕΙΑ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

Ἡ *Τσάγασα* ἦταν ἀδελφὴ τοῦ πατέρα μου καὶ μεγαλειτέρη του. Τὸ σπίτι της ἦταν ἀπέναντι στὸ δικό μας. Ἦταν σπίτι τῶν παπούδων μας καὶ ὁ παπoὺς μου Σεραφεῖμ, χτίζοντας δικό του σπίτι, τὸ σπίτι αὐτὸ τῶδωσε στὴν κόρη του αὐτῇ.

Ἡ θεία μου Ἀναστασία παντρεύτηκε δυὸ φορές. Ὁ πρῶτος της ἄντρας λέγονταν Σταυρῆς ἢ Σταυρενὸς καὶ σκοτώθηκε παίζοντας *τσιρίτα* (=Κονταρομαχία)¹². Ξαναπαντρεύτηκε καὶ πῆρε τὸν νταῖ *Πασκάλ*, ὑπάλ-

11. *ΤΣΑΓΑΣΑ* (=Θεία Ἀναστασία ἀπὸ τὶς λέξεις *τσά* ἢ *ῶσα* = θεία) καὶ *Γασά* (=Ἀναστασία). Τὸνομα Ἀναστασία στὸ χωριὸ τὸ λέγαμε: Ἀναστασία, Ἀνασταῶ, *Τασία* καὶ *Τασούλα*. Ἦταν τὸνομα τῆς ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολύτριας, ποὺ γιορτάζονταν στίς 22 Δεκεμβρίου, ἐνῶ τὰ δνόματα Ἀνάστα, Ἀναστοῦ καὶ Ἀνέστα προέρχονταν ἀπὸ τὸ δνομα τῆς Λαμπρῆς ἀνάσταση καὶ γιόρταζαν τὴ Λαμπρῇ. Τὰ δνόματα Ἀναστάσιος, Ἀναστάσης καὶ *Τάσος* ἀπὸ τὸνομα τοῦ πέρση ἁγίου Ἀναστασίου, ποὺ γιόρταζε στίς 22 Ἰανουαρίου.

Τὴν μεγαλειτέρη ἀδελφὴ τῆς θείας μου Ἀναστασίας, τὴν Σταυρενὴ τὴν λέγαμε *Μέγασσα* (=μεγαλοθεία).

12. *Τσιρίτα* Τουρκ. *djirite*=κονταρομαχία. Πρὶν γεννηθῶμε ἐμεῖς τὰ χρόνια, στὰ 1850 ἀπάνω-κάτω, στὸ χωριὸ μου ἦταν συνηθεῖο ἀποχτημένο, ἀπὸ τὸν Τιμαριωτισμὸ φαίνεται, τὰ παλληκάρια μας, Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοί, νὰ παίζουν *τσιρίτα*.

Τὰ περὶ *τσιρίτας* μοῦ τὰ εἶπεν ἡ θεία τῆς Πεθερᾶς μου «θεία Μάρτα». Δὲν ἤξερε πολλὰς λεπτομέρειες.

Ἡ *τσιρίτα* ἦταν ἓνα παιχίδι τέκνο μ' *Σάραφειλ* ἔλεγεν ἡ θεία Μάρτα, ἓναν ὄγιν πολὺ *μπελαλοῦ* (=ἓνα παιχίδι πολὺ ἐπικίνδυνον).

Πέντε-δέκα παλληκάρια, Τοῦρκοι-Ρωμιοί, ἀποφάσιζαν νὰ παίξουν *τσιρίτα*. Γίνονταν δυὸ παρτίδες, πέντε καὶ πέντε π.χ. Πῆγαιναν σ' ἓνα *μεγ'άνγηρη* (=ἀνοιχτὸ καὶ ἴσιο τόπο) σὰν τὸ *Μαχατοῦρ* στὸ Γενήμαχαλα, *γαλεμέν'* σ' ἀλόγατα (=ἐπάνω στ' ἄλογα) ὀπλισμένοι μὲ δόρατα, ἔπερναν θέση οἱ πέντε ἀπέναντι τῶν ἄλλων πέντε ὡς ἐχθροὶ καὶ σὲ δωσμένο σύνθημα καὶ δυὸ ἀλογατέοι βγαίνουν ἀντικρουστὰ ἀπὸ τὶς γραμμὲς καὶ ὁρμοῦσαν ὁ ἓνας ἀπάνω στὸν ἄλλον ρίχνοντάς του δόρυ ξύλινο, καὶ παίζοντας ὁ καθ' εἰς τοὺς ἀπάνω στ' ἄλογο, ἔτσι ποὺ νὰ μὴν τὸν λάχῃ τοῦ ἀντίπαλου τὸ κοντάρι. Γλυστροῦσαν κάτω στὴν κοιλιὰ τοῦ ἀλόγου, πηδοῦσαν γιὰ μιὰ στιγμὴ κάτω καὶ ἀνέβαιναν ἀπάλι, ξάπλωναν ἀπάνω στὴ σέλλα τ' ἀλόγου γιὰ νὰ ριζούν ἐπιτυχημένα τὸ κοντάρι ἢ νὰ τὸ ἀποφύγουν ἢ στὸ τέλος νὰ εὑρισκαν τὰ κοντάρια

Συντάξιτες με τις «ἀγάσες» τους. Ἀπὸ ἄριστερά: Σωφρονιάδης, Ἀνώγιος Πολυγενίδης, Σταῦρος Τεπέρογλου, Χρήστος Κουρτζαβής, Βασίλειος Μακρόπουλος.
(Κ.Μ.Σ. - Φωτογραφικὸ Ἀρχεῖο).

ληλο στο χαβιαράδικο της Πόλης του Πάππου μου Σεραφείμ, πού κατάγονταν θαρρώ από την Ἀρετσού.

Ἡ θεία μου αὐτὴ διακρίνονταν μεταξὺ τῶν ὁμόφυλῶν της γιὰ τὴν ζωηρότητά της καὶ τὴν μεγάλη ἐπιθυμία της, νὰ μάθουν τὰ *ναϊκες* (=οἱ γυναῖκες) γράμματα.

Ἡ ἴδια ἤξερε γράμματα. Ἦξερε νὰ διεβάζη καὶ νὰ γράφῃ. Συζητοῦσε μὲ τὸν ἀδελφὸ της τὸν Νικολάκη γιὰ ζητήματα τοῦ χωριοῦ κ' ἐπέμενε νὰ δώσῃ κατευθύνσεις.

Ἐπιτίθονταν ἐναντίον τῶν ἀνδρῶν πού ἦταν κατὰ τῆς σπουδῆς τῆς γυναῖκας κ' ἔλεγεν πολλὲς φορὲς ἀγαναχτησμένη: *ἀμέ! νὰ μὴ μάθ' ἡ ναῖκα γράμματα... ὅσια χρόνια νὰ σταθῇ κολέσα*¹³ *σοὺς ἄντρου* (=ἄ, βέβαια! νὰ μὴ μάθῃ ἡ γυναῖκα γράμματα... χίλια χρόνια νὰ μείνῃ σκλάβα στοὺς ἄντρες).

Ἀπὸ τὶς πρῶτες-πρῶτες ἔστειλε τὴν κόρη της τὴν «Τσάκαλλη» (=θεία Καλλιόπη) στὸ παρθεναγωγεῖο κ' ἐπὶ πολλὰ χρόνια ἡ Τσάκαλλη ἦταν δασκάλα, ἄλλοτε διευθύντρια κι' ἄλλοτε ἀπλὴ δασκάλα, στὸ Παρθεναγωγεῖο μας μόλις πῆρε τὸ *δίπλωμά της* καὶ τὸ *στανρό*.

Ἡ θεία μου ἡ Ἀναστασιά παρώτρυνε ὅλες τὶς οἰκοδέσποινες τοῦ μαχαλά μας νὰ στέλνουν τὰ κορίτσια τῶν «*σὸ σκολιὸ*» (=στὸ σχολεῖο) νὰ μάθουν γράμμα κι' ἀλλοίμονο σὲ κείνες πού δυστροποῦσαν κ' ἔλεγαν: *τὰ*

ἐναν ἀπὸ τοὺς δυὸ καὶ ἦ νὰ τὸν πλήγωναν καὶ νὰ τὸν ἀχρήστευαν ἢ νὰ τὸν σκότωναν ὁπότε πιά διαλύονταν ἡ συγκέντρωση κ' ἔπαυε τὸ παιγνίδι ἢ *τσιρίτα* ἢ τὸ *τσιρίτ*.

Τσιρίτα παῖζεις; λέγαμε ἡ παῖζ τσιρίτ ὅταν κάποιος ἔτρεχε δεξιὰ-ἀριστερὰ ἄσκοπα ἢ ἔκαμνε φασαρία.

Στὰ *μέτερα* (=δικά μας) ὁμως τὰ χρόνια, δὲν γίνονταν τέτοιες κονταρομαχίες. Τὸ ἔχει ἀπαγορεύσει ἡ Δημογεροντία, θαρρῶ ὁμως πῶς κ' ἡ Κυβέρνησι τὸ ἀπαγόρευε. Μόνο ὡς ἀνάμνηση τοῦ γεγονότος ἐμεῖς τὰ μικρὰ παιδιὰ τοῦ μαχαλά μας πηγαίναμε στὴ Ζολῶτα ὅπου ὑπαρχαν πολλὲς ἱτιές, κόφταμε μεγάλη-μακρουλά ξυλάκια ἐνοῦ μέτρου καὶ παίζαμε στὴν πλατεῖα τοῦ μαχαλά μας *τσιρίτα* πετώντας ὁ ἕνας τ' ἄλλουνοὺ τὰ ξύλα.

13. *Κολέσσα* λέξι τουρκικῆ: *kiolé*=δοῦλος-δοῦλα. *Δοῦλος-δοῦλα* στὸ χωριὸ μας λέγαμε τὸν ὑπηρέτη, τὴν ὑπηρέτρια, σὲ σπίτι, πού πληρώνονταν γιὰ τὸν κόπο του, ἐνῶ *Κολές, κολέσσα* ἦταν ὁ ἀληθινὰ δοῦλος ἀγορασμένος ἀπὸ τὰ *σκληροπάζαρα* τῆς Πόλης ἢ τοῦ Μισιριοῦ (Ἐγύπτου).

Τέτοιον ἕνα *Κολέ*, σκλάβο, εἶχε κι' ὁ Παπποῦς μου Σεραφείμ. Τὸν ἀγόρασε ἀπὸ τὸ σκληροπάζαρο τῆς Πόλης. Τὸν ἔφερε στὸ χωριὸ κι' ὅταν ἐβγαίνει, ἀπάνω στὸ μαῦρο του ἄλογο γιὰ νὰ πάγῃ κάπου ἐρχονταν πεζὸς ἀπὸ πίσω ὁ *ἀράπης του*, ὁ *μαῦρος του*: ἀράπης λέγαμε ὄχι τοὺς Ἀραβες ἀλλὰ τοὺς μαῦρους τῆς Ἀφρικῆς.

Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Παπποῦ μου ὁ γιὸς του ὁ Νικολάκης τὸν ἀπέλυσε καὶ τὸν ἔστειλε στὴν Πόλῃ ἐλεύθερο. Ὅσον ὁ Παπποῦς μου ζητοῦσε τὴν ἐμφάνισι τόσοσιν ὁ πατέρας μου ζητοῦσε τὴν ἀφάνεια, νὰ μὴν ἀκούεται.

ναΐκες δὲν τὰ χρειάζονται τὰ γράμματα... ταὐτὸν ἓναν ὥρας νὰ παντρεφτοῦν νὰ ποίκουν φσάχα (=οἱ γυναῖκες δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ γράμματα... αὐριο, μάνι-μάνι, θὰ παντρεφτοῦν νὰ κάμουν παιδιά). Πόσες γυναῖκες ἐπέπλητε καὶ πόσες γυναῖκες ἐπειθε νὰ στείλουν τὰ κορίτσια στὸ σχολεῖο!

Τὸ χειμῶνα, τίς μέρες ποὺ εἴχαμε *μεγάλα μέρες* (=Μεγάλες γιορτὲς) ἢ χιόνιζε πολὺ δὲν πηγαίναμε στὸ σχολεῖο. Τὰ συγγενικά τ' ἀγόρια καὶ τὰ φιλικὰ τοῦ *μαχαλᾶ* μας μαζενοῦμασταν στὸ σπῖτι μας στὸ *σειμικὸ γιά σὸ σκέμνοτασή*¹⁴ ἢ στὸ σπῖτι τῆς θείας μου Ἀναστασίας στὸ *σειμικὸ* ἢ στὸ *σκέμνοτασή* καὶ παίζαμε ἢ βρίσκουνταν κάποιος *μεγάλος* καὶ μᾶς ἔλεγε *μασάλια* (=παραμῦθια) σάν τὴν Τσάκαλη τὴν δασκάλα, ἢ τὴν *μεγάλη ἀδελφή* μας τὴν Πιπίνα, ἢ τὴν *κόρη* τῆς θείας μας Σταυρνεῆς τὴν Μαρία.

Ἦμουν 10 χρονῶν μικρὸ παιδάκι. Μιὰ τέτοια χειμωνιάτικη μέρα μαζε-
τήκαμε στὸ σπῖτι τῆς θείας μου Ἀναστασίας τὸ σπῖτι γιὰ [νὰ] περάσουμε
τὴ μέρα μας. Ἡ θεῖα ἦταν ἄρρωστη καὶ νευρική γυναικα. Δὲν ἀνέχουν-
ταν θόρυβο καὶ φωνὲς παιδιῶν. Ἡ Τσάκαλη μᾶς τοποθέτησε στὸ *σκέμνο-
ταση*, μιὰ μικροῦλα αἰθουσα, στρωμένη μὲ παλιοῦ καιροῦ χαλιά, τὴ *σέμνε*
(=τὸ σκαμνὶ) *γουρτισμένο μεστημέ*ς (=τοποθετημένη στὸ κέντρο) καὶ ζε-
στούτζικη.

Παίζοντας ἐμεῖς τὰ παιδιὰ *πένπιλ-πένπιλ* (=αἰνίγματα) εἶδα ἀπάνω στὸ
τσάκι (ὄλα τὰ παλιά τὰ *σκέμνοταση* εἶχαν καὶ τσάκια) δυὸ βιβλία ἐντυπα,
τὸ ἓνα ἔγραφε *Γεροστάθης* καὶ τὸ ἄλλο *ὁ Ροβινσὼν* καὶ μαζὺ δεμένος ὁ
Ἰωάννης ὁ Κωσσοκαλυβίτης. Ἐρριξα μιὰ ματιὰ καὶ στὰ δυὸ τὰ βιβλία. Μοῦ
ἄρεσε ὁ *Γεροστάθης* κι' ἀμέσως ἔτρεξα στὴ θεῖα μου καὶ τὴν παρακάλεσα
νὰ μοῦ δώσῃ τὸν *Γεροστάθην* νὰ τὸν διεβάσω ὅπως καὶ τὸν *Ροβινσὼν*.

Τὸν *Γεροστάθην* τὸν διάβασα καὶ τὸν χάρηκα, ἐνῶ τὸ *Ροβινσὼν* καὶ τὸν
Κωσσοκαλυβίτη δὲν τοὺς καλοδιέβασα, δὲν τοὺς καταλάβαινα. Συχνὰ μὲ
κάθιζε πλάγι τῆς καὶ τῆς διηγούμενα τὰ τοῦ *Γεροστάθην*. Πέθανε ξα-
φνικὰ ἀπὸ καρδιακὴ πάθηση ἓνα χειμῶνα τοῦ 1898 ὄντας ἐγὼ μαθητὴς
στὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ τῆς Καισάρειας.

14. *Σκέμνοτασή* εἶναι λέξη σύνθετη ἑλληνοτουρκικὴ ἀπὸ τὴ λέξη *σέμνε* καὶ *ὄνταση* καὶ
σημαίνει σκαμνοαἰθουσα, δηλαδὴ αἰθουσα ποὺ ἔχει τὴν *σέμνε*=σκαμνί.

Σκαμνὶ λέγαμε τὸ μικρὸ, σανιδένιο κάθισμα ποὺ ἀπλοῦστατα καθοῦμασταν ἀπάνω του, ἐνῶ
σέμνε λέγαμε τὸ σανιδένιο σκαμνί, ἐνὸς μέτρου ὄψους, πλάτους καὶ μήκους ἀπάνω-κάτω,
ὅπου κάτω του στὸν πάτο του τοποθετούσαμε ἓνα μαγγάλι χρωματένιο μὲ φωτιά κατὰ τὸν
χειμῶνα, τὸ τοποθετούσαμε στὸ κέντρο τοῦ *σκέμνοτασή* τὸ σκεπάζαμε μὲ μιὰ *κάπα* ἢ μὲ ἓνα
ἐπὶ τούτοις καυμώμενο *γιоргάνι* (=πάπλωμα) καθόμασταν γύρω του ἀπάνω σὲ *χαλιά* ἢ *τσούλια*
καὶ τοποθετούσαμε τὰ κάτω σκέλη μας ἴσαμε τὰ γόνατα γιὰ νὰ ζεσταθούμε.

Αυτή ήταν ή θεΐα μου ή Τσάγκα, χωρίς νά ύπερβή τὰ γυναικεία τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὅρια μιλοῦσε καί δροῦσε γιά τὴν καλλιτέρεψη τῆς τύχης τῆς γυναικας. Πρόδρομος τῆς γυναικείας χειραφέτησης μέσα ἐκεῖ στὰ βάθη τῆς Ἀνατολῆς.

Η ΜΑΝΝΑ ΜΟΥ

Η «ΕΥΣΕΒΙΑ»

Ἡ Μητέρα μου ή Εὐσεβία, ή *κελέν*, ὅπως τὴν ἔλεγαν οἱ θειαδες μου κ' οἱ τούρκισσες γειτόνισσες πού σημαίνει *νύφη*, ή *Πίπιν* ὅπως τὴν ἔλεγαν οἱ τούρκισσες γειτόνισσες, ὄνομα τῆς πρώτης γυναικας τοῦ πατέρα μου, πού δὲν ἐννοοῦσαν νά τὴν λησμονήσουν οἱ φίλες τῆς γειτόνισσες τούρκισσες, ή *κόκανα* (=κοκόννα) ὅπως τὴν ἔλεγαν οἱ Τούρκοι ἀγάδες τοῦ χωριοῦ μας, ή *Κυρία Νικολάκη* τὴν ἔλεγαν οἱ Δημογέροντες, οἱ σχολικοὶ Ἐφοροὶ κ' οἱ ρωμιοὶ ἄνδρες τοῦ χωριοῦ μικροὶ-μεγάλοι, «Ἐφσεβία» οἱ ἱερεῖς τοῦ χωριοῦ καὶ *ἄπλα* (=θεΐα, τούρκικο) τὴν ἔλεγαν οἱ μικρότεροι Τούρκοι, κ' ἐμεῖς τὰ παιδιά τῆς τήνε λέγαμε ή *νινέ* πού σημαίνει μητέρα, κατὰγονταν ἀπὸ τὴ Νίγδη. Ἦταν κόρη προύχοντα, τοῦ Ἀβράμ Κεσίσογλου κόρη μ' ἑλληνικὰ δὲν ἤξερε νά μιλή. Ἦξερεν ὅμως τούρκικα, μητρικὴ τῆς γλῶσσα, καὶ τὰ μιλοῦσε ὁμορφα, χωρίς χοντροκοπιά.

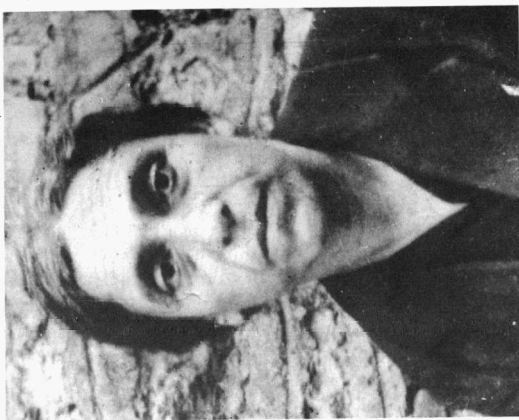
Μὲ τὸν καιρὸ ἔμαθε καὶ τὰ ἑλληνικὰ, ἀλλὰ δὲν τὰ μιλοῦσε γιατί δὲν ἀνέχουνταν νά τὴν κοροϊδεύουν γιά τὴν τούρκικη προφορὰ τῆς καὶ τοὺς σολοικισμοὺς τῆς.

Ἡ Τουρκόγλωσση ὁμογένεια τῆς Ἀνατολῆς ποτὲ δὲν μπόρεσε νά προσαρμοστῇ στὴν προφορὰ τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας κ' αὐτὸ ἦταν ἓνας λόγος κ' ἀπόφευγε νά μιλή ἑλληνικὰ καὶ σ' ἀνάγκαζε νά μιλῆς καὶ σὺ τούρκικα καὶ δεύτερος λόγος σοβαρὸς κ' αὐτὸς ἦταν ὅτι ή ἑλληνικὴ γλῶσσα, πού μάθαινε στὸ σχολεῖο ὁ Τουρκόγλωσσος, δὲν ἔμοιαζε μὲ κανένα τρόπο στὴν ὁμιλούμενη ἑλληνικὴ τῆς Συνασοῦ ή τῆς Πόλης. Ὑπόκειται πὼς ή διδασκούμενη στὸ σχολεῖο ἑλληνικὴ γλῶσσα προορίζουνταν μόνο γιά τοὺς δασκάλους κ' ὄχι γιά τὸν ἑλληνικὸ λαό, γιά καθημερινὴ τοῦ χρῆση.

Στὸ χωριὸ μας ἦταν ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Νίγδης, κάμποσες τουρκόγλωσσες νυφᾶδες, οἱ ὁποῖες, ἀντίθετα ὅ,τι ἔκαμνε ή μητέρα μου, μιλοῦσαν κουτσά-στραβά τὴ γλῶσσα μας καὶ δὲν τίς ἔμελλε ἐὰν θὰ τίς κοροῖδευαν. Τέτοιες ἦταν στὸ μαχαλά μας τοῦ *Φασλάχα* ή *Εὐσημανή*, τοῦ *Τσωγάν* ή *ναῖκα*, αὐτὲς μιλοῦσαν ἑλληνικὰ, ἀλλὰ κουτσά-στραβά. Τοῦ Γαβάλα τοῦ Θανάση ή γυναικας, αὐτὴ συχνὰ μιλοῦσε στοὺς δικούς τῆς τούρκικα, στοὺς γειτόνους τῆς ἑλληνικὰ. Τὸ ἴδιο κ' ή Παπαδιά τοῦ Μικροῦ τοῦ

Γυναίκες της Συνασπ. Καλλιόπη Πισσούλου,
Διευθύντρια Παραγωγείου.
(Κ.Μ.Σ. Φωτογραφικό 'Αρχείο).

Γυναίκες της Σ.νασπ. Έλισάβετ Βλαχοπούλου, Διευθύντρια
Σχολείου.
(Κ.Μ.Σ. Φωτογραφικό 'Αρχείο).

Παπαβασίλη μιλούσε και τούρκικα κ' ελληνικά, αλλά ελληνικά με προφορά τούρκικη, όπως κ' η Ναζλού από το Κάστρο.

Η τούρκικη ή γλώσσα ήταν τραχειά μιὰ γλώσσα. Είχε φωνήεντα και σύμφωνα χοντρά και τὰ ὅποια κάπου-κάπου τὰ δανειστήκαμε στη γλώσσα μας, σὲ γενικές ὁμως γραμμές κρατήσαμε τὴ γλώσσα μας στὶς λεπτές της τὶς γραμμές.

Ἀπὸ τὰ φωνήεντα τῆς τούρκικης πήραμε τὸ *eu*, τὸ *u* και τὸ *η* κι' ἀπὸ τὰ σύμφωνα της *t̄-ich*, τὸ *ι-ι*, τὸ *π-p*, τὸ *σ-ch* πού τὰ μεταχειριζόμασταν και σὲ τούρκικες και σὲ ἐλληνικές λέξεις.

Οἱ Τούρκοι δὲν δανείστηκαν ἀπὸ ἐμᾶς οὔτε φωνήεντα οὔτε σύμφωνα, γιατί δὲν εἶχαν ἔλλειψη ἀπὸ φωνήεντα κι' ἀπὸ σύμφωνα ἐκτὸς τοῦ δέλτα (δ) μας και τοῦ θήτα (θ) μας πού τὰ πρόφεραν τὸ μὲν δέλτα ὡς ντ ὅπως τὴ Δευτέρα τὴν λέγανε ντεφτέρα, τὸ δὲν τὸ λέγανε ντέν π.χ. ντέν ἔχω και τὸ Θεὸς π.χ. τὸ λέγανε τέος μὲ τὰφ δασὺ και τὸ Θωμᾶς π.χ. τὸ λέγανε tomas.

Οἱ Τούρκοι δὲν μπορούσαν νὰ προφέρουν τὰ δύο σύμφωνα μας *στ* στὴν ἀρχὴ τῶν λέξεών μας σὰν π.χ. Στυλιανός, Σταυρής, σπιτάλια κτλ. χωρὶς νὰ προσθέσουν μπροστά τους τὸ φωνήεν *ι*: Ἰστυλιανός, Ἰσπύρος, Ἰσταυρής, Ἰσπιτάλια σύμφωνα, φαίνεται, μὲ τὸν ἀραβικὸ τύπο Ἰσιφᾶλ πού ἔχει πάρει ἡ γλώσσα τῶν ἀπὸ τὴν ἀραβικὴ.

Ἀπάνω-κάτω τὸ ἴδιο συνέβαινε μ' ὅλα τὰ ἐλληνόγλωσσα χωριὰ τῆς περιοχῆς μας σχετικὰ μὲ τὸ ἀναπόφευκτο δοῦναι-λαβεῖν μας τῶν δύο γλωσσῶν ἀπὸ τὴν καθημερινή μας ἐπαφὴ μὲ τὴ διαφορὰ τὰ χωριὰ μας πού ξενιτεύουνταν στὴν Πόλὴ κράτησαν σὲ γενικές γραμμές ἀνέπαφη τὴν ἐλληνικὴ τους γλώσσα και λησμόνησαν πολλὰς τούρκικες λέξεις, ἐνῶ τὰ μὴ ξενιτευόμενα χωριὰ μας, σὰν τὴ Μιστή, σὰν τὴ Λίμνη, ἡ μὲν Μισθὴ εἶχε πάρει τὸ ἐρωτηματικὸ *μι* στὸ τέλος τῶν λέξεων σὰν π.χ. ἤρτεις *μι*; (=ἤλθες; κελτίνμι;) ἡ δὲ Λίμνη σιγὰ-σιγὰ ἄρχισε νὰ μιλῇ τούρκικα και νὰ αὐτονομάζεται gheuldjik ἀντὶ Λίμνη.

Τὸ Ἀραπουσοῦν, πού εἶχε συμπαγὴ ἐλληνικὸ πληθυσμὸ ἕως 4000, λόγῳ τῆς μὴ ἐπαφῆς του μὲ ἐλληνικὰ κέντρα ἄρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ μιλῇ τὴν τούρκικη μῶλα τὰ καλὰ της τὰ σκολειά.

Εἶναι ἀλήθεια πῶς στὰ Δημοτικὰ μας σχολεῖα διδάσκουνταν ἡ ἐλληνικὴ γλώσσα ἀλλὰ ἔτσι ὅπως διδάσκουνταν ἡ τεχνιτὴ καθαρεύουσα, και μὲ δασκάλους τουρκόγλωσσους κάποτε, ξένη πρὸς τὸ ἐλληνικὸ γλωσσικὸ μας αἶσθημα, δὲν μπορούσε νὰ ἐμποδιστῇ ἡ τούρκικη γλώσσα νὰ κυριαρχίση σιγὰ-σιγὰ και νὰ ἐκτοπίζη τὴν ἐλληνικὴ, εὐρισκόμενη σὲ ἀδιάκοπη μαζὺ μας συνάφεια.

Ἐνθυμοῦμαι τὰ παιδικὰ μου μαθητικὰ χρόνια στὴν Ἱερατικὴ Ροδοκανάκειο Σχολὴ τοῦ Ζιντσήντερε στὴν Καισάρεια. Ἐνας μόνον ἐγὼ ἤμουνα δίγλωσσος, τουρκοελληνόγλωσσος Καπαδόκης, κι' ὅσοι ἦσαν ἀπὸ τὸν

Πόντο ελληνόγλωσσοι, λίγοι κι' αὐτοί, μὲ ποντιακὸ τύπο καὶ ποντιακὴ προφορὰ, ἐνθ' 80% τὰ παιδιά ἦσαν τουρκόγλωσσα: *Καίσαριτες, Ταβλου-συνλοῦδες, Κερμιρλήδες, Ἐντουρλουκλοῦδες, Ἰντσέσῶτες, Καστερνοί, Νεβ-σέρληδες, Νιγιδιώτες καὶ Ζιντσηντερελήδες.*

Διδασκόμασταν ἀπὸ τὸ πρῶτ' ἴσαμε τὸ βράδυ τὴν ἐλληνικὴν, ὄχι βέβαια τὴν μιζοβάρβαρη δημοτικὴν μας γλῶσσα, ἀλλὰ τὴν *καθαρεύουσα* καὶ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ γλῶσσα. Καὶ ὅμως ὅλοι οἱ *μαθηταὶ* μιλοῦσαμε καὶ συν-εννοοῦμασταν στὴν τούρκικη, ἔτσι ποὺ ἀναγκάστηκε ἡ Διεύθυνση, διευ-θυντὴς ἦταν ὁ Ἀρχιμανδρίτης Γερβάσιος Σαρασίτης, Πόντιος κι' αὐτός, νὰ ἐπιβάλλῃ ποινὴ ἓνα *γρόσιον* σὲ κάθε τούρκικη λέξη ποὺ θάβγαινε ἀπὸ τὸ στόμα μας.

Ὁ πρῶτος ποὺ τιμωρήθηκε στὴν τάξη μου ἦμουν ἐγώ... Ἦμασταν γε-λοῖοι ὅταν μιλοῦσαμε τὴν καθαρεύουσα καὶ κρυφὰ-κρυφὰ μιλοῦσαμε στὴν Τούρκικη ἕως ὅτου ἡ διεύθυνση ἀναγκάστηκε σιγὰ-σιγὰ νὰ καταργήσῃ τὴν ποινὴ τοῦ γροσιοῦ καὶ ν' ἀνεχθῇ τὴν τούρκικη.

Καὶ ἐὰν ἀκόμα τὰ ἐλληνικά τῆς Ἱερατικῆς Σχολῆς τοῦ Ζιντσήντερε καὶ τῶν σκολειῶν τῶν χωριῶν μας ἦτο δυνατὸν νὰ μᾶς κάμουν ν' ἀφί-σουμε τὴ γλῶσσα μας καὶ νὰ μιλήσουμε τὴ Νεοελληνικὴ(;) γλῶσσα, τὴν καθαρεύουσα, ἦταν πιά ἀργά, γιατί ἡ γλῶσσα μας, καὶ πρὶν ἀκόμα ὑπα-χθούμε στὸν Τούρκικο Ὄσμανικὸ ζυγὸ, ὑπαχθίκαμε σὲ ἄλλους ξένους ζυγούς: τὸν Σελτσουκικὸ, τὸν Ταταρικὸ, τὸν Ἀραβικὸ, ἔπαθε τὴν ἐπί-δραση τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ κι' ὥς ἔτσι παθιασμένη, ἂν καὶ διασώθηκε μὲ τὰ παραμῦθια μας καὶ τὰ τραγούδια μας, μὲ τὶς ἱστορίες τῶν ἁγίων καὶ τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὶς ἱστορικὲς κρυψῶνες μας καὶ τὴ θρησκεία μας κι' ὄχι μὲ τὰ σχολεῖα μας, ποὺ δὲν εἶχαμε, ἦτανε πιά γλῶσσα μας μὲ ζωὴ καὶ παραδόσεις δικές μας, μακρὰ, πολὺ μακρὰ ἀπὸ τὸν Ἑλλαδικὸ κορ-μὸ, καὶ δὲν μπορούσε τὸ σκολεῖο νὰ τὶς ξεριζώσῃ ἀψευδῶς¹⁵.

15. Ὅταν ἔρχονταν στὸ χωριὸ μας ὁ *Δεσπότης τοῦ Καϊσάρειας* (ὁ Ἅγιος Καίσαρειας), Ἰωάννης Ἀναστασιάδης, τουρκόγλωσσος ἀπὸ τὸ Ἰντσέσου, κ' ἔρχονταν κάθε χρόνο μιά φορά, κατὰ τὸν χειμῶνα, *κατεβαίνῃσκεν σοῦ Γιαχνὶ Βασίλ' τὸ σπίτ'* (=κόνευνε στὸ σπίτι τοῦ Γιαχνήβασηλ) γιατί ὁ Γιαχνήβασηλς ἦταν *ἀντιπρόσωπος τοῦ Δεσπότη' ἢ βεκίλῃς τοῦ Δεσπότη'.* Κάθονταν μιά βδομάδα τὸ πολὺ, ἐκτὸς ἐὰν ἔπεφτε ἄφθονο χιόνι, ὁπότε ἔπαυε κάθε μετακί-νηση ἀνθρώπων καὶ ζώων.

Τὸν προσκαλοῦσε κι' ὁ πατέρας μου ὡς Πρόεδρος τῆς Δημογεροντίας καὶ τοῦ ἔκαμνε *τραπέζ'*, τὸν φίλευε δηλαδὴ: Στὶς ἀπέραντες κι' ἀδιάκοπες συζητήσεις τῶν ἀπάνω τοῦ ἔλεγε ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας μου ἐξ ὅσων θυμοῦμαι:

«Σεβασμῶτατε ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι φόρεμα νὰ τὸ βγάλῃς ὅποτε θέλεις καὶ νὰ τὸ φορῇς ὅποτε θέλεις. Τὴ γλῶσσα τὴν ξένη, ὅπως εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ στὰ τουρκόγλωσσα ἐλληνόπου-λα, θὰ τὴν μάθουν ὅπως μάθαν τὴν τούρκικη: μὲ τὸν καιρὸ καὶ μὲ τὸ περιβάλλον καὶ ὄχι μὲ

Δὲν ζούσαμε μὲ τὸ παρελθόν, ἀλλὰ μὲ τὸ παρὸν μ' ἓνα Ἑλληνισμὸ ἰδιόρρυθμο ὑπὸ τὴν αἰθάλη ἐτοιμο πιά νὰ ἐκδηλωθῇ εὐκαιρίας παρουσιαζομένης... δυστυχῶς ὁ Ἑλλαδικὸς Ἑλληνισμὸς θανάσιμα *ἡμάρτισεν*...

Θυμοῦμαι τὸν ἀληθσμόνητο δάσκαλό μας τῶν μικρῶν παιδικῶν μου χρόνων Χρήστο Χατσήτριανταφυλλο. Μᾶς σήκωνε ἀπάνω στὸ θρανίο καὶ μᾶς ρωτοῦσε εἰς πόσας *ἡμέρας ἐπλάσεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον*; κ' ἐμεῖς μὲ σταυρωμένα τὰ χέρια ἀπάνω στὸ στήθος ἀπαντούσαμε: *Ὁ Θεὸς ἐπλάσεν τὸν κόσμον σὲ ἑξή μερες καὶ τὴν ἑβδόμη ἀναπαύτην. Ὁχι ὁ Θεὸς ἀλλὰ ὁ Θεὸς μᾶς διόρθωνε, ὄχι μερες ἀλλὰ ἡμέρας*. Τὰ ξαναλέγαμε ἄλλος σωστά ἄλλος στραβά κ' ἔσφιγγε τὰ δόντια τοῦ ὁ Χρήστος ὁ δάσκαλος καὶ θυμωμεν καὶ μείζ ἀπορούσαμε καὶ γελοῦσαμε.

Ἡ μητέρα μου ἡ Εὐσεβία ἦταν ἡ δευτέρα σύζυγος τοῦ πατέρα μου. Ἡ πρώτη σύζυγός του, ἡ Πιπίνα ἦταν ἀπὸ τῆς Νίγδης τὰ χωριά, τὸ Φερτέκ (Φερτάκαινα), μισοελληνόγλωσση καὶ μισοτουρκόγλωσση, κόρη τοῦ προύχοντα Τσίβόγλου. Τέτοιες νοικοκυρὲς ἤθελε τὸ σπίτι μας ποὺ φιλοξενοῦσε ἀδιάκοπα Δεσποτᾶδες, Πασᾶδες, ὑπαλλήλους κρατικούς, Τουρκόγλωσσους Ρωμιοὺς προύχοντες τῶν γύρω πόλεων καὶ χωριῶν. Ἐπρεπε νὰ ξέρουν τὴν τουρκικὴ γλῶσσα, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ξέρουν κ' ἀπὸ μουσαφιριό, νὰ τοὺς δέχονται, νὰ τοὺς μιλοῦν, ν' ἀναπληρώνουν τὸν πατέρα-νοικοκύρη ὅταν ἔλλειπε κάπου μακριά. Καμμιά Συνασίτισσα δὲν ἤξερε τουρκικὰ κ' ἀπόφευγε στὰ παλιὰ ἐκεῖνα χρόνια νάρθη σὲ συνάφεια μὲ τοὺς μεγάλους ἐπίσημους Τούρκους. Δὲν τὴν γνωρίσαμε βέβαια τὴν Πιπίνα ἐμεῖς, ἀλλ' ἀπὸ τίς ἀναμνήσεις καὶ τίς διηγήσεις τῆς γειτονιάς καὶ τῶν συγγενῶν φαίνεται ὅτι ἦταν ἀξίας κυρία. Οἱ τουρκισσες τοῦ μαχαλᾶ μας τὴν καλοῦσαν μὲ τὸνομα *Πίπινα* (=Δέσποινα) κ' οἱ μεγαλειτέρές της μὲ τὸν τίτλο *κέλιν* (=νύφη).

Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ μὲ τὴν μητέρα μου. Οἱ μεγαλειτέρες στὴν ἡλικία Τούρκισσες τοῦ μαχαλᾶ μας: ἡ Ζεγ'λέ, ἡ Χανιφὲ ἀπλᾶ, ἡ Ζεγ'μπὲ τὴν προσαγόρευαν *κέλιν* (=νύφη), ἐνῶ οἱ συνομήλικές της τοῦ Ἀλῆ ἐφέντη ἡ Χατσᾶ καὶ τοῦ Ὄσμάν ἀγά ἡ Πενπὲ τὴν καλοῦσαν *Πίπινα* ἀντὶ Εὐσεβία ποὺ τίς ἔρχονταν δύσκολη στὴν προφορά.

Ἡ μητέρα μου ἦταν θαρραλέα, καλόκαρδη κ' ἐργατική. Κάπνιζε τρία τσιγάρα κ' ἔπινε τρεῖς καφέδες τὴν ἡμέρα. Ἀπὸ τὸ πρωῒ ἴσαμε τὸ βράδυ ἦτον *σὸ πουδάρ* ἀπάνω (=ἦταν στὸ πόδι ἐπάνω). Παράλαβε δυὸ παιδιὰ

τὸ βιβλίο καὶ τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαβὶδ σὲ πεντέξη χρόνια. Μοναδικὸ γλωσσικὸ σκολεῖο ἦταν αὐτὴ ἐδῶν ἡ Συνασός. Τὴν εὐκαιρία ὅμως τὴν χάσατε. Τουρκόγλωσσα θὰ μποῦνε τὰ παιδιὰ στὴν Ἱερατικὴ Σχολή καὶ ὑπερτουρκόγλωσσα θὰ πάρουν τὸ δίπλωμά τους. Μὴ γιελίεστε».

ἀπὸ τὴν προηγούμενη μητέρα κ' ἔκαμε κι' αὐτὴ ὀχτὼ παιδιὰ: πρῶτα τέσσερα κορίτσια καὶ μετὰ τέσσερα ἀγόρια.

Τὰ πρῶτα τῆς τέσσερα παιδιὰ ἦταν κορίτσια καὶ τὸ εἶχε *μεράκι*¹⁶ (=καὺμὸ) ποὺ δὲν ἔκαμνε κι' ἀγόρια. Πολλὲς τῆς λέγανε διάφορα γιατροσόφια γιὰ νὰ ποίκ' (=νὰ γεννήσῃ) ἀγόρια ἀλλὰ κανένα δὲν ἔπιασεν.

Στὸ τέλος στὸ χωριὸ μιὰ χωριανὴ μας γειτόνισσα, ἡ *Τσάκα*, ἂν θυμῶμαι καλὰ, τῆς εἶπε *ἂν θέλ' νὰ ποίκ' παιδιὰ* (=ἂν θέλῃ νὰ κάμῃ ἀγόρια) νὰ σηκωθῇ νὰ πάγῃ στὸν *Γιωγανπρόδρομο* (=Ἰωάννην Πρόδρομο) στὸ *Μοναστήρι* τοῦ Ζιντσήντερε κ' ἐκεῖ νὰ ποίκ' τ' ἐτέτεια καὶ νὰ *περικαλῆς* τὸν *Γιωγανπρόδρομο* νὰ τὴν δώκ' ἓναν παιδὶ (=νὰ κάμῃ ὅλα τὰ συνήθεια καὶ νὰ παρακαλέσῃ τὸν Ἰωάννη Πρόδρομο νὰ τῆς δώσῃ ἓναν ἀγόρι).

Ὁ Πατέρας μου ἦταν τότε ἐπιθεωρητῆς τοῦ «Ντιγούνου οὐμουμιέ» (=Δημόσιου χρέους) κ' εἶχεν ἔδρα τὴν Καισάρεια.

Δὲν χάνει καιρὸ ἡ μητέρα μου, παίρνει μαζί της τὴν θεία μου τὴν Τσάγασα καὶ φεύγει γιὰ τὴν Καισάρεια κατὰ μῆνα Αὐγούστο στὴ γιορτὴ Ἰωάννου τοῦ Πρόδρομου.

Ἐξομολογεῖται στὸν Ἡγούμενο τοῦ Μοναστηριοῦ τὸ *ντέρτι* (=τὸν καὺμὸ) τῆς καὶ κατὰ παραγγελία τοῦ Ἡγούμενου τῇ νύχτα, κατὰ τὰ μεσάνυχτα τῆς παραμονῆς τῆς γιορτῆς τοῦ Ἰωάννου Πρόδρομου, *ξυπνοῦνε νύφ' καὶ τσά* (=νύφη κι' ἀνδραδέλφη), *φοροῦνε τὰ καλὰ τουν* (=φοροῦνε τὶς καλὰς φορεσιὰς τους) καὶ βγαίνουν στὴν αὐλὴ τοῦ Μοναστηριοῦ, ὅπου στὸ κέντρο ἦταν ἓνα μεγάλο γέρικο δέντρο *ντουτιοῦ* (=μουριάς).

Ὅταν πῆγα 13 χρονῶ μαθητῆς στὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ τὸ δένδρο αὐτὸ δὲν τὸ βρῆκα. Μοῦ εἶπαν πῶς ξέρωσε καὶ τὸ κόψανε. Νύφ καὶ τσά πιάνουνε χέρι καὶ κάνουν τρεῖς φορὲς γύρο στὴ Μουριά, παρακαλόντας ἡ μητέρα τὸν Ἰωάννη Πρόδρομο νὰ τῆς δώσῃ ἓναν ἀγόρι: *τσάνῃμ Ἰωάννης Πρόδρομος σανὰ πῖρ ὀγλὰν παῖγῃσλᾶ* (=ὦ! Ἰωάννη Πρόδρομε! ἓνα ἀγόρι χάρισέ μου) καὶ προσκυνόντας τῇ μουριά ἔσκισε ἀσὰ τὸ μεταξένιο τῆς *σαλβάρι* (=βράκα κάτω ἀπὸ ἐντέρι) ἓνα κομμάτι ποὺ τόκαμε κομμάτια-κομμάτια καὶ τᾶδεσε στὰ κλαδιὰ τῆς μουριάς. Μετὰ προσκύνησαν τὴ μουριά καὶ φύγανε.

Κατὰ τὰ ξημερώματα πηγαίνει ἡ μάνα μου στὸν Ἡγούμενο, τῆς ψέλνει τὸ κεφάλι κάτω ἀπὸ πετραχεῖλι του, παρακαλεῖ κι' αὐτὸς ὅπως εἰσακουσθῇ ἡ δέηση τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ Εὐσεβίας καὶ *τέξῃ τέκνον ἄρρεν*.

Μετὰ ἓνα χρόνον σχεδὸν στὰ 1882, νύχτα, παραμονὴ ἑορτῆς Πέτρου καὶ

16. *Μεράκι* ἢ *Μεράχ* εἶναι τούρκικη λέξη (μέγας), ποὺ σημαίνει καὺμὸς κυρίως καὶ πόθος μεταφορικῶς. Εἶχαμε καὶ τὸ ἐπίθετό του: *μεραχλοῦς ἄνθρωπος* (=ἄνθρωπος μὲ καὺμὸ, ἄνθρωπος μὲ πόθο) καὶ *μεραχλούδικο* ἢ *μεραχλούδικα* τὸ ποῖκεν (=τόκαμε μὲ μεράκι, μὲ πόθο).

Παύλου Ἀποστόλων, γεννιούμαστε δύο ἀγόρια, *παιδιά*, πρῶτος ἐγὼ καὶ μετὰ ὀλίγη ὥρα ὁ ἀδελφὸς Κωστῆς τοῦ *Νικολάκ τὰ δύο κίζια* (=τοῦ Νικολάκη τὰ δύο δίδυμα).

Μετὰ ἀπὸ ἐμᾶς τὰ *κίζια*¹⁷ ἔπαυσεν ἡ μητέρα μας νὰ γεννᾷ κορίτσια καὶ γέννησε ἀκόμα δύο ἀγόρια: τὸν Σταῦρο καὶ τὸν Ἡλία.

Κατὰ τὴν μακαρίτισσα μητέρα μου «ἦταν θέλημα τοῦ Ἰωάννου Πρόδρομου ν' ἀζιωθῶ νὰ πάγω μαθητὴς στὴν Ἱερατικὴ Σχολή», ποὺ ἦταν μέσα στὸ Μοναστήρι, ποὺ οἱ σκῆτες τῶν μοναχῶν διασκευάστηκαν σὲ αἰθουσες παραδόσεως μαθημάτων, σὲ ὑποδομάτια, μελετητήρια καὶ αἰθουσες διδασκάλων.

Κάθε χρόνο, μετὰ τὶς ἐξετάσεις, ποὺ πῆγαινα στὸ χωριό, ἡ μητέρα μου μὲ συμβούλευε νὰ λύσω τὸ *ἀτάκι* της, τὸ *τάξιμό* της, νὰ ἐξαγοράσω ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τὶς ὑποσχέσεις της στὸν Ἰωάννη Πρόδρομο ἐκείνης τῆς νύχτας γύρω στὸ δέντρο τῆς μουριᾶς.

Ἡ ὑπόσχесή της ἦτανε ὅτι ἐὰν θὰ γεννοῦσεν ἀγόρι θὰ τὸ διέθετεν στὴν ὕπηρεσία τοῦ Ἰωάννου Πρόδρομου: θὰ γίνονταν ἱερέας ἢ καλόγερος ἢ θὰ ἐξαγόραζε τὴ θητεία του καταβάλλοντας ἓνα ποσὸ στὴν ἐκκλησία κατόπιν ὀρισμένης ἱεροτελεστίας μπρὸς στὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου. Θὰ στεκούμουνα μπροστὰ στὴν εἰκόνα τοῦ Ἰωάννου Προδρόμου, ὁ ἱερέας θὰ περνοῦσε ἓνα ἀσημένιο *χαλχᾶ* (τουρκ. *χαλκᾶ* = κρίκος) στὸ λαιμό μου καὶ τοποθετώντας ὁ ἱερέας τὸ πετραχεῖλι του στὸ κεφάλι μου θὰ μοῦ ἔφελνε τὴν καθωρισμένη *Ὀφσῆ* (=εὐχή) γιὰ τὴν ἀποδέσμευσή μου. Ἐγὼ ὁμως ἀπόφευγα γιατί ἐβλέπα συχνὰ νὰ περνᾷ ὁ χαλκᾶς στοὺς λαιμοὺς κάθε εἰδους τρελλῶν καὶ ἄρρωστων, ποὺ ἔφερναν στὸ Μοναστήρι γιὰ νὰ γιατρεφτοῦν μὲ τὴ χάρη τοῦ Ἁγίου. Κ' ὕστερα μὲ τὸ πολὺ ἔμπα κ' ἔβγα στὴν Ἐκκλησία καὶ στὸ Ἱερό της καὶ μὲ τὴν συναναστροφὴ μου μὲ τὸ ἱερατεῖο θρονιάστηκε στὸ μυαλό μου πὼς αὐτὰ ὅλα τὰ καμώματα ἦσαν κουμπογιανήτικα καὶ δὲν εἶχαν καμμιά ἀξία θρησκευτική. Ἄλλο τὸ ζήτημα ἐὰν ἀλήθεια καὶ ψέμμα ἦταν συνυφασμένα γι' ἀνάγκη Ἑθνικῆ.

Τὴν ἀποβολή μου, δίκαιη ἢ ἀδικη ἀδιάφορο, ἀπὸ τὴν Ἱερατικὴ Σχολὴ ἡ μακαρίτισσα ἡ μητέρα μου τὴν ἀπέδιδε στὸν Ἰωάννη Πρόδρομο. Ὅταν τελείωσα στὴν Πόλὴ τὶς σπουδές μου κ' ἔστειλα κάθε μῆνα χαρτηγλήκι στὴ μητέρα μου ἀπ' αὐτὸ τὸ χαρτηγλήκι ἔστειλε μέσφ τοῦ γείτονά μας Γιάννη Πιτῆρα 2 χρυσὲς τούρκικες λίρες στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἰωάννη

17. *Κίζια* (=τουρκ. Ἰκίζ=δίδυμος-δίδυμα) ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ Ἰκί (=δύο). Στὸ χωριὸ μᾶς λέγανε τοῦ *Νικολάκ τὰ κίζια* (τοῦ Νικολάκη τὰ δίδυμα). Πίστευαν στὸ χωριό μου πὼς *ἄμα πεθάν'* τὸ ἓνα, νὰ *πεθάν'* καὶ τ' ἄλλο.

Πρόδρομου για την αποδέσμευσή μας από το *άτάκι* της των δύο δίδυμων γυνών της, για τ' *αγόρασμά μας*, συνήθειο ίσως παλαιών τιμαρομοναστηριακών *εποχών*¹⁸.

Με τη γέννα των δίδυμων αγοριών της ή μητέρα μου, όπως μάς *έλεγαν*, *απόχτησε* θάρρος κ' *ένεργητικότητα* και δέν *άφινε* να *σβύση* ή *καντήλα* του *είκοναστάσιού μας*. Δέν *συμπαθοῦσε* και πολύ το *πήγαινε-κ'* *έλα* στην *έκκλησία* *σάν* *τίς* *γειτόνισσές* της.

Τίς Κυριακές μόνο και τίς πολύ *μεγάλες* *γιορτές* *πήγαινε* στην *Έκκλησία*. *Φορούσε* *τά καλά* της *τά ρούχα*, *τή* *σαμουρόγουιά* της, *τόν* *γιασμό* της *μέ* *τίς* *πιμπίλες* και μ' *ένα* *κερί* *στό* *χέρι* *πήγαινε* *μέ* *τσαλίμι* (=καμαρωτά) στην *κιλίσά* της (=έκκλησία). *Ή* *θεία* μου ή *Άνασταῶ* *τήν* *κατηγοροῦσεν* *ώς* *παύτπερῆσσα* (=ειδωλολάτρισσα). *Μπαίνοντας* στην *Έκκλησία* *πήγαινε* *κατευθεία* *στόν* *γυναικωνίτη*, *άναφτε* *τό* *κερί* της και *τό* *κολλοῦσε* *σό* *μανάλ'* (=στό *μανούάλιο*) *έκαμνε* *ένα* *σταυρό* *προσκυνώντας* *τήν* *εἰκόνα* *Κων/τίνου* και *Έλένης* και *περνοῦσε* *σό* *στασίδι* της¹⁹.

Άμέσως *μετά* *τήν* *έκκλησία* *έφευγε* και *δέν* *έμνε* *στό* *προαύλιο* *νά* *σώσ'*

18. Στά 1915, *στόν* *πόλεμο*, *πήγα* *στό* *χωριό* *νά* *βρῶ* *τρόπο* *νά* *άπαλλαχθῶ* *άπό* *τό* *στρατιωτικό*. *Πλήρῳσα* *δυό* *φορές* *στρατιωτικό* *μπετέλι* (=άντισήκωμα) *άλλά* *άρχιζοντας* *ό* *διωγμός* *των* *Χριστιανών* *καταρήθηκε* *τό* *στρατιωτικό* *μπετέλι* (=άντισήκωμα). *Διωρίστηκα* *στό* *σχολεῖο* *μας* *δάσκαλος* *των* *γαλλικῶν* *κ'* *άπαλλάχτηκα*. *Στό* *μεταξύ* *παντρέφτηκα* *κιόλας*.

Μιά *μέρα*, *Σάββατο* *Αυγούστου*, *τοῦ* 1916, *ή* *μακαρίτισσα* *ή* *Πεθερά* *μου* *μοῦ* *λέγει*: *ταῦθ*, *Σεραφεῖμ*, *νά* *πάμε* *σό* *Κάστρο*· *έχω* *ταγμέν'* *τή* *Μακρίνα* *μας* *σόν* *Όβανίσιο* *καί* *νά* *πάμ'* *νά* *τήν* *ἀγοράσουμ'* (=αἶριο, Σεραφεῖμ, *θά* *πάμε* *στό* *Προκόπιο*. *Έχω* *άφιερῳμένη* *τή* *Μακρίνα* *μας* *στόν* *Όσιο* *Ίωάννη* *τόν* *Ρῶσσο* *καί* *θά* *πάμε* *νά* *τήν* *ξαγοράσουμε*). *Πρόθυμος* *έγῶ* *άλλά* *καί* *πέριεργος* *δέχομαι* *νά* *τήν* *συνοδεῦσω*. *Τήν* *Κυριακή* *κατά* *τά* *ξημερόματα* *έτοιμάζουμε* *τόν* *γάϊδαρό* *μας*, *παίρνουμε* *κεριά*, *νάμα*, *προσφορά* *καί* *παράδια* *γαλεύουν* (=καβαλικεύουν) *ή* *Πεθερά* *μου* *ή* *Μακρίνα* *στόν* *γάϊδαρό* *μας*, *άκολουθοῦμε* *πεζοί* *έγῶ* *κ'* *ή* *γυναίκα* *μου* *καί* *παγαίνουμ'* *σό* *Κάστρο* *ν'* *ἀγοράσουμ'* *τή* *Μακρίνα* *μας* (=πηγαίνουμε *στό* *Προκόπιο* *νά* *ξαγοράσουμε* *τήν* *Μακρίνα* *μας*).

Μόλις *φτάσαμε* *σό* *Κάστρο* (=στό *Προκόπιο*) *στήν* *Έκκλησία* *συναντοῦμε* *τόν* *προεστάμενο* *ιέρεα* *Παπαχαράλαμπο* *καί* *τοῦ* *γνωρίζουμε* *τό* *σκοπό* *μας*.

Άναλαβαίνουμε *νά* *κάνουμε* *τά* *έξοδα* *τῆς* *Λειτουργίας* *καί* *νά* *γίνῃ* *ἐπ'* *ὀνόματι* *τῆς* *Πεθεράς* *μου* *ή* *λειτουργία* *πληρώνοντας* *τόν* *ιέρεα*, *τούς* *ψαλτᾶδες*, *δικαιώματα* *έκκλησίας*, *καί* *ρίχνοντας* *στό* *κιβώτιο*, *πλάγι* *στήν* *κάσσα* *τοῦ* *ἀγίου*, *ὅτι* *μπορούσαμε*, *φλωρί*, *λίρα*, *μετσίτι*.

Τελειώνοντας *ή* *Λειτουργία* *βγαίνει* *ό* *Παπαχαράλαμπος* *άπό* *τό* *ιερό* *μέ* *τά* *άμφιά* *του*, *μάς* *καλεῖ* *μπροστά* *στό* *λείψανο*, *περνάει* *τό* *χαλχᾶ* *στό* *λαιμό* *τῆς* *Μακρίνας*, *τῆς* *ψέλνει* *τό* *κεφάλι* *καί* *ρίχνει* *ή* *Πεθερά* *μου* *στό* *κιβώτιο* *τοῦ* *Άγιου* *ένα* *παλιό* *φλωρί* *κωνσταντῖνατο* (=βυζαντινό νόμισμα).

19. *Στασίδ'* - *στασίδι* - *στασίδια* = *κάθισμα* *τοῦ* *Ναοῦ*. *Κάθε* *νοικοκυρά*, *ὅπως* *ὁῦποτε* *εὐκατάστατη*, *εἶχε* *στήν* *έκκλησία* *τό* *στασίδι* *τῆς* *ἀγοράζοντας* *τό* *για* *ένα* *χρονικό* *διάστημα*. *Καμμιά* *άλλη* *δέν* *μποροῦσε* *νά* *τό* *καταλάβῃ*. *Μετά* *τό* *θάνατό* *τῆς* *ἤ* *τόν* *πηγαῖμό* *τῆς* *στήν*

λόγια (=νά φλυαρήση) με τις γυναίκες, γειτόνισσες ή συγγενείς. Ἔτρεχε κατεφθεῖα στοῦ σπίτι νά δῇ τί γίνεται μέ τὰ *φαγιά σό τουντούρ* (=μέ τὰ φαγητά στον περσικό κλίβανο) κι' ἄν *φκάλσαν τὰ κορίτσια τὰ αὐλές, τὸ κατέφλο* (=ἄν σκούπισαν τὰ κορίτσια τῖς αὐλές, τὸ κατῶφλι τοῦ σπιτιοῦ).

Ἐάν εἶχαμε *μουσαφιρέους* (=ξενιζομένους), καί τὸ καλοκαίρι εἶχαμε πάντα, εἴτε Τούρκους, εἴτε Χριστιανούς, σπάνια τὸ χειμῶνα, δὲν πῆγαινε στὴν Ἐκκλησία. Ἐμνησκε στοῦ σπίτι, ἐπιστατοῦσε *σό τουντούρ, σὰ αὐλές, σὰ σουφάδια, σὸ ἀχοῦρ'* (=στοῦ μαγειριό, στῖς αὐλές, στῖς αἵθουσες, στοῦ σταῦλο), κ' ἔπιανε κουβέντα μέ τοὺς μουσαφιρέους. Ἦταν περίφημη ξεναγός. Πρωί-πρωί τὸν καφέ τους, τὸ τσιγάρο, τὸ γλυκό, τὸ γάλα τους, τὸν ναρκιλέ τους. Λεῖποντας ὁ πατέρας μου κάθουνταν μαζί τους, κουβέντιαζε μαζί τους, τοὺς ἐδίδε πληροφορίες γιὰ τὸ χωριό, πάντα ὁμως προσεκτικὴ κ' ἐπιφυλακτικὴ σὲ Τούρκους καὶ Χριστιανούς.

Τὸ εἶχε καμάρι γιατί ἔρχουνταν μουσαφιρέοι στοῦ σπίτι της, *ἐβμὶν ἱσα-τάλ καῖρησῇ ἀτσήκ, κὶμ ἱστέρσε κεγλσὶν* (=τοῦ σπιτιοῦ ἡ δίκλωνη πόρτα εἶναι ἀνοιχτή, ὁποῖος θέλει ἄς ἔλθῃ) ἔλεγε καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ πατέρα μας *ἄχ! νὲ βακῆτ ὀγλανλαρῆμ πόγιουγετσέκτε ἐβμὶν, γαῖρησῇ ἀτσήλατσάκ* (=ἄχ! πότε τὰ παιδιὰ μου θὰ μεγαλώσουν καὶ τοῦ σπιτιοῦ μου ἡ πόρτα θὰ ἀνοίξῃ;) ἔλεγε κ' ἔκλαιε.

Ἡ μητέρα μου συμπαθοῦσε καὶ βοηθοῦσε πολὺ τῖς μοναχές κι' ἀπροστάτευτες γυναῖκες. Τοῦ Μανιοῦς ἡ Μαρία, τοῦ Ποταμίτσας ἡ Ἀνάστα, ἡ Πραξία ἡ μαγέρσσα, τοῦ Σῶνας ἡ Πεποῦκα, τοῦ Περσιάβης ἡ νύφ' δὲν ἔλλειπαν ποτές ἀπὸ τὸ σπίτι μας κι' ἀπὸ τὴν ἔνοια της. Συχνὰ τῖς καλοῦσε στοῦ σπίτι καὶ στον κῆπο μας γιὰ νὰ τῖς δώσῃ δουλειὰ καὶ συχνὰ τῖς βοηθοῦσε ἂφ' ὅ,τι τῆς περίσσευε.

Πολλές γυναῖκες, πού ἔρχουνταν στον πατέρα μου κι' ἀποτραβιόντανε νὰ τοῦ μιλήσουν καὶ νὰ τοῦ ἐκμυστηρευτοῦν, ὡς Πρόεδρο Δημογεροντίας, τὸν πόνο τους, ἀναλάβαινε ἡ μητέρα μου νὰ τοῦ μιλήσῃ καὶ πολλὰς φορὲς ἀναλάβαινε ἡ ἴδια νὰ διεκπεραιώσῃ τὴ δουλειὰ τους καὶ πρὸ πάντων αὐτὲς πού δὲν ἔπαιρναν γράμμα, οὔτε λεφτὰ ἀπὸ τὴν Πόλῃ ἢ εἶχαν διαφορὲς μέ τοὺς ἄντρες τους.

Πόλῃ παραχωροῦνταν ἢ στῖς κόρες της ἢ τὴ νύφη τοῦ σπιτιοῦ ἢ δίδουνταν σ' ἄλλῃ μέ πληρωμή.

Τὸ πατρικὸ μου σπίτι εἶχε δυὸ στασίδια, ἓνα στοῦ γυναικωνίτη τῆς Ἐκκλησίας Κ/τίνου καὶ Ἐλένης κ' ἓνα στὴν Ἐκκλησία τῶν Ταξιάρχων. Παραχωρήθηκαν ἰσόβια στὴν οἰκογένεια τὴν *Κύρ Σεραφεῖμ* διὰ τῖς πολλὰς ὑπηρεσίες του γιὰ τὸ χτίσιμο καὶ τὸν πλουτισμὸ τῶν.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα μου Νικολάκη θέλησαν οἱ ἀντίθετοί του νὰ μᾶς τὰ πάρουν, ὁ Δεσπότης ὁμως, πρὸς τὸν ὅποσον ἀναφέρθηκεν ἡ μάνα μου, δὲν τοὺς τὸ ἐπέτρεψε.

Ἀγάσσεσ τῆσ Σινασοῦ. Εὐ-
σεβία Ν. Ρίζου, μητέρα τοῦ
Σεραφεῖμ Ρίζου.
(Κ.Μ.Σ. Φωτογραφικὸ Ἀρ-
χεῖο).

Ἀγάσσεσ τῆσ Σινασοῦ. Ἀναστα-
σία Ἀντ. Πολυγενίδου, πεθερά
τοῦ Σεραφεῖμ Ρίζου.
(Κ.Μ.Σ. Φωτογραφικὸ Ἀρχεῖο).

Λές κ' ἔπαιζε πολιτική ὑπὲρ τῆς γυναῖκας καὶ κατὰ τοῦ ἀντρα ὡς ἀδικου κ' ἐκμεταλλευτὴ τῆς γυναῖκας. Πολλὲς φορὲς πιάνουνταν μὲ τοὺς Δημογέροντες, ποὺ ἔρχουνταν στὸ σπίτι μας, γιὰ τέτοιες ἀντρογυναϊκῶν δουλειὲς καὶ τὴν μάλωνε ὁ πατέρας μου γιὰ ἀνάμιξη σὲ τέτοιες ὑποθέσεις.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν μουσαφiriά, ἐκτὸς ἀπὸ τίς καθημερινὲς σπιτικές δουλειές, ἡ μακαρίτισσα ἡ μητέρα μου εἶχε καὶ τὸ βάσανο τῶν ἀγροτικῶν φροντίδων.

Αὐτὴ θὰ βρῇ ἐργάτες γιὰ σκάψιμο τοῦ μεγάλου κήπου μας, τῶν ἀμπελιῶν μας, αὐτὴ θὰ ἔρχουνταν σὲ συνάφεια μὲ τοὺς φυλακᾶδες τῶν ἀγροτικῶν κτημάτων μας, αὐτὴ θὰ φροντίσῃ γιὰ τοὺς θεριστᾶδες τοῦ σιταριοῦ μας, τοὺ τριφυλλιοῦ μας, αὐτὴ θὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς μερόβηδες (ὑδατοφύλακες) γιὰ πότισμα τῶν σπαρτῶν μας καὶ τοῦ μεγάλου ἀμπελῶνα μας *Γούρτ-ντερὲ* (=Λυκοφαραγγί), αὐτὴ θὰ ἐπιστατήσῃ στὸ ἀλώνισμα τοῦ σιταριοῦ μας ἢ κριθαριοῦ μας, αὐτὴ θὰ φροντίσῃ γιὰ ξυλεία καὶ κάρβουνο γιὰ τὸ χειμῶνα κι' αὐτὴ θὰ ἐπιστατήσῃ στὴ δημιουργία τῶν χειμωνιάτικων *γαγητιῶν*²⁰ (=ἐναποθηκεύσεων τροφίμων).

Γυναῖκα ἐργατική, ἀκούραστη, γυναῖκα τολμηρὴ, γυναῖκα ποὺ ζοῦσε, στὴν ξύπνια καὶ στὸν ὕπνο της, μὲ τὴν ἱστορία τοῦ σπιτιοῦ της, τοὺς φίλους καὶ τίς φίλες της, τοὺς ἑχτροὺς καὶ τίς ἑχτρές της, τ' ἀγόρια της καὶ τὰ κορίτσια καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ πατέρα μου μὲ τ' ὄραμα τοῦ ἀνοίγματος τῆς θύρας τοῦ σπιτιοῦ σὲ δικoὺς καὶ ξένους, σὲ φίλους καὶ σὲ ἑχτροὺς, σὲ Τούρκους καὶ Ρωμιοὺς.

20. *Γαγητιῶν* ἀπὸ τὴν τούρκικη-ἀραβικὴ λέξη-ρῆμα *Καγιτῖ* *Itmek* ποὺ σημαίνει τακτοποιῶ, ἐγγράφω, ἐναποθηκεύω τρόφιμα καὶ μεταφορικῶς χειμωνιάτικα τρόφιμα, προμήθειες. *Τί* νὰ πκῶ (ποιῶ) τέκνο μ'! ὁ Βασίλης (ὁ ἀντρας τῆς νοικοκυρᾶς) ἀκόμα *χαρτηλὴ* δὲν μὲ πτάξεν νὰ νὰ ποῖκο μὲ τὸν καιρὸ τὰ *σειμωνιάτικα* μ' τὰ *γαγήτια* (=Τί νὰ κάμω παιδί μου! ὁ Βασίλης ἀκόμη λεπτὰ δὲν μοῦ ἔστειλε νὰ τακτοποιήσω ἐγκαίρως τίς χειμωνιάτικες προμήθειές μου).

Στὰ μέρη μας ἐκεῖνα ὁ χειμῶνας ἦταν βαρὺς, πολὺ βαρὺς καὶ διαρκοῦσε σκεδὸν ἐξῆς μηνὲς καὶ διακοφτοῦνταν κάθε εἶδους συγκοινωνία κ' ἐπικοινωνία. Κάθε νοικοκυρὴς ἢ νοικοκυρὰ ἔπρεπε νὰ φροντίσῃ ἀπὸ τὸν Αὐγούστο μῆνα νὰ ἐναποθηκεύσῃ τὰ *σειμωνιάτικα γαγήτια* του.

Τὰ *γαγήτια* αὐτὰ ἦσαν:

- 1) Σιταρικά: ἀλεύρ', πλεγοῦρ', κορκότ, ἐριάτέδια, τραχανά
- 2) Ὀσπριακά: ἄσπρα καὶ μαῦρα σαχλά, φακοῦδια, πιζέλια
- 3) Γεῖλλῃ (κρεατικά): παστουρμά, σουτσοῦχ, γαβουρμά, δουμάκια καὶ ἴτες γιαῖη (βοῦτυρα οὐρᾶς προβάτου καὶ ἀλιμάτων ἀγελάδας)
- 4) Γαλατικά: τζικιοῦ τυριά, τζικιοῦ γιογούρτια, βουτύρατα
- 5) Βρασίματα: πεκμέζια, λεντσέρια, πέλβερ, κοφτάρια, τραχανά, κρασιά, ρακιά.
- 6) Τσουρά: χηγιαριοῦ, πιπεριοῦ, ματσάνας, κλέπαρ, λαχάν' ντομάτας.
- 7) Ἀλικά: ἀβανισσίτικο, χαμσί, σκουμπρί, λακέρτα, τσοῦρες.

Η ΒΥΖΑΣΤΡΑ ΜΟΥ

Η «SUTE ANAM»

Η ΧΡΙΣΤΙΝΑ

Μετά την γέννηση των δίδυμων αγοριών, που της έδωσε ή πίστη της στα ιερά και τα όσια του έθνους της, ή μητέρα μου τὰ μπερδεψε: δὲν εἶχε γάλα! Ἀναγκάστηκε ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας μου νὰ φέρη ἀπὸ τὸ Κάστρο δυὸ *βυζάστρες*²¹: τὴ Χριστίνα καὶ τὴν Κάλενη. Ἡ Χριστίνα ἀνάλαβε νὰ βυζαίνει ἐμένα, ἡ δὲ *Κάλενη* (=Καλὴ ἢ Κατήγχο) τὸν ἀδελφό μου τὸν Κωστή.

Ἡ Χριστίνα εἶχεν ἄφθονο γάλα καὶ βυζαίνοντάς με χόρταινα καὶ κοιμούμουν ἡσυχά, ἐνῶ ἡ Κάλενη δὲν εἶχεν ἄρκετὸ γάλα κι' ὅλο γρίνιαζε ὁ ἀδελφός μου καὶ δὲν κοιμούντανε. Μιὰ νύχτα, πού ἔλλειπεν ἡ Χριστίνα, ἡ Κάλενη μὲ τρόπο [μὲ παίρνει] ἀπὸ τὴν κούνια μου καὶ μὲ τοποθετεῖ στὴν κούνια τοῦ ἀδελφοῦ μου καὶ τὸν ἀδελφό μου τὸν τοποθετεῖ στὴν κούνια τῆ δικῆ μου. Νύχτα μεσάνυχτα ἀρχίζω τὰ κλάματα, ἀπὸ τὴν πείνα ἐννοεῖται, ἐνῶ ὁ Κωστής κ' ἡ Χριστίνα ἡσυχά-ἡσυχά κοιμούντανε... Κατὰ τὰ ξημερώματα ὁμως ἡ Χριστίνα ἀντιλαμβάνεται τὴν κλεψιά τῆ στιγμῆ πού ἄλλαζε τὰ πανιά τοῦ μωροῦ της. "Αν καὶ δὲν ἐκλαίεν ὁ Κωστής κ' ἦταν δύσκολο γιὰ τὴ Χριστίνα ν' ἀντιληφθῇ ἀμέσως τὴν ἀλλαγὴ, μ' ὅλον τοῦτο οἱ κινήσεις τοῦ ἀδελφοῦ μου, τὸ χλωμὸ τοῦ προσώπου του κ' ἡ ἰσχύνητα τοῦ κορμοῦ του τράβηξαν τὴν προσοχή της. Πηγαίνει κ' ἐκθέτει στὴν *ἄπλα*²² της, τὴν κυρά της, τὴ μητέρα μου, τίς παρατηρήσεις της καὶ τίς ὑποψίες της. Ἡ Κάλενη ἐπέμεινε, ὅτι ἤμουν ὁ Κωστής. Ξα-

21. *Βυζάστρα* λέγαμε τὴν γυναῖκα πού φέρναμε στὸ σπίτι γιὰ νὰ βυζαίνει τὸ παιδί τὸ νεογέννητο ὅταν ἡ μάνα πού τὸ γέννησε, δὲν εἶχε γάλα νὰ τὸ βυζάξῃ.

Βυζάστρες στὸ χωριὸ ἐξ ἐπαγγέλματος δὲν εἶχαμε. Ζητούσαμε νὰ βροῦμε μιὰ γυναῖκα πού πέθανε τὸ παιδί της κ' εἶχε γάλα ἢ ζούσε τὸ παιδί της ἀλλὰ εἶχεν ἄφθονο γάλα καὶ μπορούσε νὰ χορτάσῃ καὶ ξένο παιδί. Ἐάν δὲν βρίσκαμε μιὰ τέτοια στὸ χωριὸ προστρέχαμε στὴν Τσαλέλα ἢ στὸ Κάστρο. Ποτὲ δὲν προστρέχαμε σὲ τούρκισσα βυζάστρα.

Στὰ χρόνια τὰ δικὰ μας, ἀλλὰ καὶ στὰ νεώτερα χρόνια, πού εἶχαμε πιά ἐπιστήμονες γι-ατρούς, οἱ *βυζάστρες* δὲν ἐξετάζονταν ἐάν εἶχαν κάποια κρυφὴ ἀρρώστια σὰν *χτικιό*, *σητιμά* (=έλονοσία) ἢ τίποτε ἄλλη ἀρρώστια. Ἐφτανε νὰ εἶχε *μπόλικο* (=ἄφθονο) γάλα, νὰ ἦταν τὰ στήθα της, τὰ *βυζιά* της μὲ *τυφλὸ ροῇ* (=τυφλὴ ρῶγα).

Ἐλλείψει βυζάστρας δίδουνταν στὰ μικρὰ *γάλα χτηνιοῦ* (=ἀγελάδος), μέσα σὲ γιάλυνο μπουκάλι, *σισέ* (=τουρκ. μπουκάλι) μὲ λαστιχένιο στὸ στόμιο θήλαστρο. Τὸ *βύζαγμα*, τὸ *βύζαμα* διαρκοῦσε ἓνα χρόνον καὶ κάποτε ἐνάμιση χρόνον γιὰ ν' ἀποφευχθῇ ἡ ἐγγυμοσύνη της μάνας.

22. Ἡ Χριστίνα ὅταν ἀποτείνονταν στὴν μητέρα μου, σὰν μικρότερή της, τὴν ὀνομάτιζε *ἄπλα* (=τουρκ. κυρά ἢ θειά) ἢ *κέλιν* (=τουρκ. νύφη) ἐνῶ ὅταν ἀποτείνονταν στὴν πεθερά

φονικά ή Χριστίνα φωνάζει σὲ μένα τὸ μωρό, χτυπώντας λαφρὰ τὰ χέρια της *κέλ-κέλ ὄγλουμ Σάραφειμ* (=ἐλα-ἐλα παιδί μου Σεραφεῖμ) κ' ἐγὼ χαμογελόντας κι' ἀνοίγοντας τὰ χέρια μου ζητῶ νὰ πάγω στὴ Χριστίνα, ἐνῶ φωνάζοντας τὸ ἴδιο ὄνομα καὶ στὸν Κωστή ἀδιαφορεῖ τοῦτος στ' ὄνομα Σεραφεῖμ ἐνῶ στὸ ἄκουσμα τοῦ ὀνόματός του *Κωστάκη* χαμογέλασε καὶ κουνήθηκε καὶ προδῶθηκεν ἡ Κάληνη. "Ἀλλωστε κι' ὁμοιομορφία, σὰν διδύμα πού ἤμασταν, δὲν εἴχαμε γιὰ νὰ γελαστῇ κανεὶς. Ἐγὼ ἤμουν στρογγυλοπρόσωπος καὶ κόκκινος, ἐνῶ ὁ Κωστής τριγωνοπρόσωπος καὶ χλωμός. Μὲ τὴν ἐπέμβαση τῆς Μητέρας μας μὲ παίρνει πάλε ἡ Χριστίνα κ' ἡ Κάληνη τὸν Κωστή.

Χωρὶς νὰ ξέρη ἡ Κάληνη τὴν κωμωδία τῶν διδύμων ἀδελφῶν Μενέχμων τοῦ Πλαύτου καὶ τῶν Ἀντίφολων τοῦ Σέκσπιρ τὴν ἔπαιξε τὴν κωμωδία μας ἀλλὰ ἀπέτυχε.

Συχνὰ τὴν ἀνέφερε τὴν κωμωδία μας αὐτὴ ἡ Χριστίνα στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ πολέμου πού τὴν εἶχα μαζί μου.

Μετὰ τὸ *πέκομα*²³ μας ἡ Κάληνη φεύγει καὶ μένει ἡ Χριστίνα γιὰ ἓνα χρόνο ἀκόμα.

Ἡ Χριστίνα γυναῖκα ὁμορφη, συμπαθητικιά, σβέλτη, κ' ἐργατικιά κατέκτησε τὴ μάνα μου τὴν Εὐσεβία. Καὶ μετὰ ἀφοῦ ἔφυγε στὸ Κάστρο

μου τὴν ὀνομάτιζε, σὰν μικρότερή της πού ἦταν: *κέλιν* (=νύφη), καὶ κάποτε λογοπαίζοντας *ἐκσικλῆ* (=τουρκ. ἐκσίκ= λειψός, λειψή, λειψό) πού σήμαινε *λειψή*.

Οἱ Ἑλληνίδες μας τοῦ Κάστρου πίστευαν, σύμφωνα μὲ τίς Ἁγίες Γραφές, πὼς ἡ γυναῖκα πλάστηκε ἀπὸ ἓνα κομμάτι κρέας παρμένο, ἀπὸ τὸν Θεό, ἀπὸ τὸ πλευρὸ τοῦ Ἀδάμ, ἐνῶ ὁ Ἀδάμ πλάστηκε κατευθεῖα ἀπὸ τὸν Θεὸ κ' ἦταν γι' αὐτὸ ἄρτιος ὁ Ἀδάμ κ' οἱ ἀπόγονοί του οἱ ἄντρες, ἐνῶ ἡ Εὐα ἦταν *ἐκσικλῆ* (=λειψή) καὶ γι' αὐτὸ κ' οἱ ἀπόγονές της ἦταν λειψές.

Δὲν ξέρω ἐὰν κ' οἱ Τούρκισσες-μουσουλμάνισσες τοῦ Κάστρου καὶ τῆς περιοχῆς μας πρέσβευαν τὰ ἴδια γιὰ τὴν μὴ ἀρτιότητα τοῦ γυναικειοῦ κορμιοῦ. Δὲν ἄκουσα ἀπὸ στόμα τούρκισσας τὴν ἐπωνυμία τῆς *γῆζ ἐκσικλῆ* (=κόρη λειψή).

23. *Πέκομα* (=ἀπογαλάκτωμα). Τὸ ρῆμα εἶναι *πεκόφτω* (=ἀπογαλακτίζω τὸ παιδί πού βυζαίνω).

Κατὰ τὸ πέκομα ἡ μητέρα ἢ ἡ *βυζάστρα* τοποθετοῦσε στὴ *σαλάκα* (=κόρφος) τῆς ἓνα κλαδάκι ἢ ἓνα κομμάτι *σιγριοῦ* (=τραγάκανθου), πού βλέποντάς το τὸ παιδί ἢ πιάνοντάς το κι' ἀγκυλωνόμενο νὰ *φοβεθῇ* καὶ νὰ μὴν θέλῃ νὰ πλησιάσῃ καὶ *ἀγάλια-γάλια* νὰ *συνηθῇς* νὰ *φάγ'* (=σιγά-σιγά νὰ συνηθίσῃ νὰ τρώγῃ).

Τὸ καγ' μένο τὸ φσάχ' ἐμ θέλ' νὰ *βυζᾷς*, *ἐμ φοβάται νὰ γιαναδῇς!* *χάσεν* τὰ κ' *ἐτό!* *Θέλ' δὲ θέλ'* *μὲ τὸ ζόρ'* *μὲ τὸ καλὸ* ὅ,τι τὸ δίνω *τρώγ' το*, *ἀμα τὸ μάτι τ' ἐν ἐκεῖ* (=Τὸ καυμένο τὸ μωρό! καὶ θέλει νὰ θηλάσῃ καὶ φοβάται νὰ πλησιάσῃ. Τάχασε κι' αὐτό. Θέλει-δὲ-θέλει, μὲ τὴ βία, μὲ τὸ καλὸ, ὁ,τιδήποτε τοῦ προσφέρω τὸ τρώγει, ἀλλὰ τὸ μάτι του εἶνε ἐκεῖ...).

- *Τὸ βυζί ζερμόναεν τὸ ἄλλο, τζανίζ'* γιὰ τὰ *γλυκά* (=τὴ θηλὴ τὴ λησμόνησε πιά, τρελλένε-ται γιὰ τὰ γλυκά).

τὴν καλοῦσε ἡ μητέρα μας σὲ κάθε σοβαρὸ τοῦ σπιτιοῦ μας ζήτημα, σὰν γάμος, ὀνομασία, θάνατος, μνημόσυνο, μουσαφiriά, θερίσματα - ἄλωνίσματα, ἄλίσματα, τρυγέματα, βρασίματα, σειμοὺ γαγγίτια. Ἐπρεπε νὰ καλεσθῇ ἀπὸ τὸ Κάστρο ἢ Χριστίνα καὶ ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγία τῆς δουλειᾶς.

Μικρὸς ὅταν πήγαινα στὸ Κάστρο πήγαινα τὸ δίχως ἄλλο καὶ στὸ σπíti της. Τῆς φιλοῦσα τὸ χέρι καὶ κείνη μὲ ἀγκάλιαζε, μὲ καταφιλοῦσε καὶ γέμιζε τίς τσέπες μου μὲ βορκόκια, κοφτάρια, καρύδια.

Παραστάθηκε στὸ γάμο μου στὸν τόπο τῆς μητέρας μου, ποὺ εἶχε πεθάνει, καὶ δέχτηκε, σὰν μάννα μου, τὰ δῶρα ποὺ ἔκαμνε κάθε νύφη στὰ μέλη τῆς οἰκογένειας τοῦ γαμπροῦ ἀπὸ τὸν πιὸ μεγάλο ἴσαμε τὸν πιὸ μικρό.

Ὅταν κατὰ τὸν πρῶτο Παγκόσμιο Πόλεμο ἡ κατάστασις στὰ μέρη μας χειροτέρευε κ' ἄρχισεν ἡ πείνα τὴ Χριστίνα τὴ φέραμε στὸ σπíti μας καὶ γιὰ συντροφιά στὴν μακαρίτισσα τὴν πεθερά μου καὶ γιὰ νὰ βοηθήσουμε τὸ σπíti της στοὺς δύσκολους ἐκεῖνους χρόνους.

Τὴν ἐνθυμοῦμαι τὴ Χριστίνα στὴ δουλειὰ ἀπάνω. Φοροῦσε ἓνα στενὸ *σαλβάρι* (=βράκα) καστερνὸ καὶ *γεμενιά* (=ὑποδήματα μαλακὰ) στὰ πόδια της, περνοῦσε στὰ βραχιόνια τῆς *μανίκια* (=περιβραχιόνια), ποὺ τᾶδεξε μὲ *πλεχτὸ γόλ* (=πλεχτὴ λουρίδα περιβραχιόνια ποὺ δέζανε τὰ μανίκια ἀπάνω στὸ βραχιόνι), ἀνέβαινε στὸν γαῖδαρο ἀπάνω καὶ γύρω τῆς δυο-τρεῖς ἐργάτριες πεζεὲς πήγαινε στ' ἀγροτικὰ κτήματα: χωράφι, ἀμπέλι, κῆπος, μῦλος κτλ.

Τίς Κυριακὲς φοροῦσε τὸ *φιστάνι* της, περνοῦσε ἓνα *γιαζμά*²⁴ στὸ κεφάλι της, *καλίκια* καὶ μαῦρες κάλτσες στὰ πόδια της, μ' ἓνα *πέσκιρ*²⁵ (μπροστέλλα) ἐμπρός της καὶ μ' ἓνα κερί στὸ χέρι της πήγαινε μὲ τὴν πεθερά μου *κίλισσαγια*, στὴν ἐκκλησία, ὅπου ἀδιάκοπα ἔκαμνε *μετάνοιες* (=προσευχές).

Γυναίκα εὐσεβέστατη. Ἡ παντοτινὴ κ' ἡ μόνη της παράκλησις στὸν Ἰησοῦ ἦταν: *Ἰησοῦς Χριστοζούμ! κουναχλαρήμῃζῃ ἄφ ἔτ* (=Ἰησοῦ Χριστέ μου! τίς ἁμαρτίες μας συγχώρησε) ὅταν ἔφευγε στὸ κρεβάτι τὴ νύχτα κ' ὅταν κατὰ τὰ ξημερώματα ξυπνοῦσε, κ' ὅταν πήγαινε στὸ Εἰκονοστάσι ν' ἀνάψῃ τὴν καντήλα κ' ἓνα κερί καὶ νὰ μετανιστῇ.

Μὲ τὴν Ἀνταλλαγή, τὸ ἔτος 1924, χωριστήκαμε. Ἡ Χριστίνα πῆγε μὲ τοὺς Καστερνούς καὶ τὴν Οἰκογένειά της. Στὸ μεταξὺ ὁ θετὸς Γιὸς της, ὁ

24. *Γιαζμά* (=κεφαλεπίδεσμος). Τουρκ. λέξις ἀπὸ τὸ ρῆμα *γιαζμάκ* ποὺ σημαίνει γράφω. Μαντήλι χρώματος μαύρου ἢ καφέ, ποτὲ πράσινου γιὰτὶ τὸ χρῶμα αὐτὸ ἦταν τὸ ἱερὸ χρῶμα τῶν μουσουλμάνων καὶ δὲν ἐπιτρέπονταν στοὺς Χριστιανούς· ὀνομάζονταν *Γιαζμά* γιὰτὶ γύρω στὶς γωνίες του εἶχε γραμμένα λουλούδια.

25. *Πέσκιρ* (=μπροστέλλα). Λέξις τουρκοπερσικῆ.

Μερκούρης πήγε στρατιώτης στα *ἀμελὲ ἱαπουροῦ* (=ἐργατικά τάγματα) καὶ δὲν ἐπέστρεψε πιά. Ἀνταμωθήκαμε στὴν Ἑλλάδα, στὴν Χαλκίδα ὅπου ἐγκατασταθήκαμε κ' ἡ οἰκογένειά μου, καὶ ἡ οἰκογένειά της. Κατὰ τὴν Κατοχὴ ἐγὼ ἔφυγα μὲ τὴν οἰκογένειά μου στὸ χωριό μου στὴ Νέα Συνασό, ἡ δὲ Χριστίνα, ἡ κόρη της ἡ Κατήγκο, ὁ ἄνδρας της ὁ Βασίλ ἀγᾶς, ἡ κόρη της ἡ Ντεπῆς (Δέσποινα) πεθάνανε. Ἀπὸ ὅλη τὴν οἰκογένεια ζεῖ μόνον ἕνας ἐγγονὸς της ὁ Θανάσης.

Η ΠΕΘΕΡΑ ΜΟΥ Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ

Ἄλλος τύπος γυναίκας *ἀγάσας*, ἡ πεθερά μου ἡ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ, ὁλωσ-διόλου ἀντίθετος πρὸς τὸν τῆς μητέρας μου χαρακτήρα.

Κόρη τοῦ *Χατοῦ Τριαντάφυλλου τοῦ Γιορτάν* καὶ τῆς *Βαγγελίνας τοῦ Σουλούμουχαλ* καὶ γυναίκα τοῦ *Γαπασαχάλ τοῦ Ἀντών* γεννήθηκε κατὰ τὸ ἔτος 1866 κ' ἦταν ἀπὸ τὰ πρῶτα κορίτσια τοῦ χωριοῦ μου ποὺ πῆγε στὸ Παρθεναγωγεῖο καὶ πῆρε παράσημο τὸν *ἀσημένιο σταυρό*²⁶.

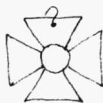
Ἦξερε καὶ νὰ διαβάζει καὶ νὰ γράφει. Ἀλληλογραφοῦσε τακτικά μὲ τὸν

26. Ἄσημένιο Σταυρὸ ἢ Ἀσημόνας Σταυρὸς (=Σταυρὸς ἀπὸ ἀσημι). Ὅταν τὰ κορίτσια τοῦ χωριοῦ μας, τὰ κορίτσια πρὶν ἀπὸ τὴν ἡλικία τῆς πεθερᾶς μου δὲν μάθαιναν γράμματα γιατί οἱ *Γερόντ'* ἦσαν τῆς ἰδέας πὼς τὰ *ναῖκες* (=οἱ γυναῖκες) περितεῦει νὰ μάθουν γράμματα, ἄρχισαν νὰ *μαθαίνουν γράμματα* (=νὰ ἐκπαιδεύονται) ἡ Δημογεροντία ἐθέσπισε νὰ βραβεύονται, καὶ νὰ τιμῶνται οἱ τελειόφοιτες μὲ ἕνα ἀσημένιο σταυρὸ τὴν ἡμέρα τῆς τελετῆς τοῦ τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους.

Μεταξὺ τῶν κοριτσιῶν ποὺ πρῶτα-πρῶτα ἄρχισαν νὰ πηγαίνουν στὸ σχολεῖο, ἦταν κ' ἡ Πεθερά μου κ' ἦταν ἐπομένως ἀπὸ τὰ πρῶτα κορίτσια τοῦ χωριοῦ ποὺ πῆρε τὸ σταυρό. Μαζὺ τῆς πῆραν τὸ σταυρὸ οἱ ἐξῆς συνομήλικές της:

- 1) Ἡ Μαῖτέλχη τοῦ Μουσελίμογλου τοῦ Νικ. κατόπιν κυρία Στ. Τεπέρογλου.
- 2) Ἡ Ἐλέγκω τοῦ Βασίλη Ἀδάμ κατόπιν κυρία Βασίλ. Μακρόγλου.
- 3) Ἡ Μάρτα τοῦ Ἀντωνίκη κατόπιν κυρία Στεφ. Λαζοπούλου.
- 4) Ἡ Εὐλαμπία Κουκούγια κατόπιν κυρία Σπύρου Χρησιτίδη Ἀνανάσογ.

Τὸν *σταυρὸν* αὐτὸν τὸν ἐκρυσεν ἡ Πεθερά μου μὲ τὴ λαχτάρα νὰ τὸ δωρήσῃ στὸ πρῶτο παιδί τοῦ γιοῦ της, ποὺ θὰ γεννιότανε στὸ σπίτι της ἀγόρι ἢ κορίτσι γιὰ νὰ τοῦ μεταδώσῃ τὴν ἀγάπη στὰ γράμματα. Καὶ πραγματικά στὰ 1914 τὸ κρέμασε στὸ βραχίονι τοῦ ἐγγονοῦ της Ἀλέκου ποὺ γεννήθηκε στὸ σπίτι της. Δὲν ξέρω ἂν ἐπίασεν ἡ *δωρή* της (=ἡ εὐχή της).

Σχέδιο τοῦ σταυροῦ τῆς πεθερᾶς μου.

άντρα της, τὸ γυιό της καὶ τὴν κόρη της στὴν Πόλη, κρατοῦσε λογαριασμοὺς τοῦ σπιτιοῦ της, ἦταν γραμματικιά τῶν δυὸ θειάδων της, τῆς Σοφιάς καὶ τῆς Μάρτας, γερόντισσες τότε 80 καὶ 70 χρονῶν, ἡ πρώτη ἀδελφή τοῦ πατέρα της κ' ἡ δεύτερη ἀδελφή τῆς μάννας της, ποὺ δὲν ἤξεραν οὔτε νὰ διαβάσουν οὔτε νὰ γράφουν στοὺς δικούς των στὴν Πόλη. *Τὰ μεγάλα τὰ ἡμέρες* (=Τὶς μεγάλες μέρες), ὅταν μεταλλάβαινε, *Ψάλλησκεν οὐλα τὰ γράμματα τοῦ Ἐκκλησᾶς* (=διέβαζεν ὅλες τὶς σχετικὲς εὐχές καὶ παρακλήσεις τὶς θρησκευτικέες).

Ἦταν μάννα καλὴ, ναῖκα καλὴ (=σύζυγος), νοικοκερά, καλὴ γειτόνσα (=γειτόνισσα) καὶ καλὴ πατριώτισσα (=πατριώτισσα).

Ὁ ἄνδρας της ὁ Ἀντώνης Πολυγενίδης, ποὺ οἱ παλιοὶ τότε λέγανε τοῦ Γαπαχάλ ὁ Ἀντώνης, ἦταν φτωχόπαιδο. Ὅταν ξενιτευτὴκε καὶ πῆγε στὴν Πόλη τὸν ἐπῆρε ὡς *τσηράχ*²⁷ στὸ μαγαζί του, τὸ *Μπογιατσῆδικο* (=τὸ χρωματοπωλεῖο) ὁ Γιορτάνης ὁ Χατσητριαντάφυλλος μὲ σκοπὸ ἂν ἔβγαινε καλὸ παιδί νὰ τοῦ δώση τὸ μαγαζί καὶ τὴν *μοναχοκόρη* τὴν Ἀναστασία κ' ἔτσι γίνηκε. Ὁ Ἀντώνης ὄχι μόνο *ξέβην* (=βγήκε) καλὸ παιδί, βγήκε καὶ ἔξυπνο κ' ἐπίχειρο καὶ προχώρησε κι' ἀνάπτυξε τὴ δουλειά καὶ γένηκε σύζυγος τῆς Ἀναστασίας.

Στὸ μεταξὺ ὁμως μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῶν δουλιῶν τοῦ Μαγαζιοῦ καὶ τῶν εὐκολιῶν τῆς συγκοινωνίας τῆς Πόλης μὲ τὴν Ἀνατολή ὁ Ἀντώνης Πολυγενίδης μὴν μπορόντας νὰ πάγη στὸ χωριὸ ἔφερε τὴν οἰκογένειά του στὴν Πόλη μὲ σκοπὸ νὰ ἀποκατασταθῇ ὀριστικὰ στὴν Πόλη. Μετὰ ἐξ ἑνὸς χρόνων παραμονὴ τῆς οἰκογένειας στὴν Πόλη ὁ Ἀντώνης Πολυγενίδης θέλησε ν' ἀγοράσῃ σπίτι στὴν Πόλη ἀλλ' ἡ Ἀναστασία ἀντέτεινε. *Δὲν μπορῶ, εἶπε, ν' ἀφίκω τὰ πεθαμένα μ' σὸ χωριό μ' καὶ νᾶρτω νὰ κάτζω σὰ*

27. *Τσηράχ* τούρκικη, ἴσως Περσικὴ *ichirah* ποὺ σημαίνει ὑπηρέτης ἢ μαθητευόμενος ὑπηρέτης. Ἦταν ὁ τελευταῖος βαθμὸς τοῦ ἑμμισθοῦ ἢ ἁμισθοῦ ὑπηρέτη σ' ἓνα σπίτι ἢ σ' ἓνα μαγαζί γιὰ ἓνα χρόνο ἢ γιὰ περισσότερα χρόνια, μὲ ὕπνο, φαγὶ κ' ἐνδυμασία ἢ καὶ μὲ πληρωμὴ. Στὰ τελευταῖα χρόνια τὸ λέγαμε καὶ *παραπαῖδ'* ἢ *δοῦλα* μὲ τὴν ἴδια σημασία τοῦ *τσηράχ* καὶ ὄχι τοῦ παλαιοῦ *δοῦλος* ἢ *δοῦλα*.

Τὶς λέξεις *δοῦλος* καὶ *δοῦλα* ἢ *σκλάβος-σκλάβη* μὲ τὴν παλιά τους σημασία τὶς λέγαμε *Κολές* ἐμεῖς καὶ *kieué* οἱ Τούρκοι, ποὺ δὲν εἶναι οὔτε τούρκικη, οὔτε ἀραβοπερσικὴ ἀλλὰ ἡ γαλλικὴ λέξη *collègue* =κολληγας, λέξη παρμένη ἀπὸ τὸ ἀγροτικὸ κοληγικὸ σύστημα ποὺ κυριαρχοῦσε στὰ μέρη μας.

Ἀπὸ τῆ λέξη *δοῦλος* εἶχαμε τὸ ρῆμα *δουλεύω* καὶ τὸ ἐπιθετο *δουλευτᾶς* (=ἐργάζομαι κ' ἐργατικὸς) ἐνῶ τὸ θηλυκὸ ἐπιθετο *δουλευτᾶσα* δὲν τὸ μεταχειριζόμασταν καὶ μεταχειριζόμαστε τὸ τούρκικο θηλυκὸ ἐπιθετο *Ἰσκουζάρσα* (=ἐργατικιά): *Ἰσκουζάρσα ἢ καγ'μέν'*! *Δευτέρα βγαίν'*, *Σάββατο μαίν'* (=Ἐργατικὰ ἢ καγ'μένη! Τῇ Δευτέρᾳ βγαίνει (ἀπὸ τὸ σπίτι) καὶ τὸ Σάββατο μπαίνει (στὸ σπίτι)).

ξένα. Κατόρθωσε να πείση τὸν ἄνδρα τῆς κ' ἐπέστρεψαν οἰκογενειακῶς στὸ χωριό. Ἐπιστρέφοντας μετὰ δέκα μῆνες στὴν *Πόλ' σὴ δουλειά* τ' ὁ σύζυγός τῆς ὁ Ἀντώνης τῆς ἀνέθεσε νὰ βρῇ τόπο κατὰλληλο σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς μαχαλάδες γιὰ νὰ χτίσουν δικό τους καινούριο σπίτι μιὰ καὶ τὸ πατρικὸ τὸ σπίτι τοῦ Πολυγενίδη ἦταν ρημαγμένο κ' εἶχε κι' ἄλλους κληρονόμους, ἐνῶ τὸ πατρικὸ σπίτι τῆς Ἀναστασίας τὸ κληρονομοῦσανε μόνο τ' ἀγόρια τοῦ σπιτιοῦ, ὁ Κωστῆς καὶ ὁ Μουχάλης (Μιχάλης). Μετὰ πολλὰς ἐρευνες κατόρθωσεν ἡ Ἀναστασία νὰ βρῇ τὸν κατὰλληλο τόπο στὸ Λουλά τὸν μαχαλά.

Ἀγόρασεν ἓνα τούρκικο σπίτι, τὸ σπίτι τοῦ Τούρκου Συνασίτη Γηλάνογλου, ποὺ οἱ παποῦδες του τ' ἀγόρασαν ἀπὸ τοὺς Παποῦδες τῆς μητέρας τῆς Ἀναστασίας, τῆς Βαγγελίνας, τοὺς Ἰσόπουλους, ραφτάδες στὴν Πόλη στὰ Φερμενεσιδικοὶ τοῦ Γαλατᾶ.

Ἐχτισεν ἓνα μεγάλο διόρροφο σπίτι, σωστὸ σὰν τὰ μεγάλα τ' ἀρχοντικά τὰ σπίτια καὶ τὸ εἶχε κρυφὸ καὶ μεγάλο καμάρι γιατί *πῆρεν το ἄσὰ Τοῦρκα τὰ ἑρία καὶ ἡσύχασαν τὰ ψὲς τῶν παποῦδων τῆς* (=τὸ ἀπόσπασε ἀπὸ τὰ Τούρκικα χέρια καὶ ἡσύχασαν οἱ ψυχὲς τῶν παποῦδων τῆς)²⁸.

Εἶχε μεγάλη ἀγάπη στὸ σπίτι τῆς καὶ στὸ σπιτικό τῆς, ὅπως καὶ στοὺς συγγενεῖς τῆς, τὰ *σόγια* τῆς καὶ θύμιση στὶς ψυχὲς τῶν πεθαμένων τῶν δύο οἰκογενειῶν, τοῦ Πολυγενίδη καὶ Χατσῆ Τριαντάφυλλου-Χατσῆ Γαβριήλ.

Ἦταν εὐσεβής. Πρωῖ-βράδυ ἀναφτε ἰδιόχειρα τὸ καντήλι τοῦ εἰκονοστασιοῦ, κάθε Παρασκευὴ ἔπρεπε νάρτη ὁ Παπαβασίλης νὰ *ψάλλ'* (=νὰ διεβάσῃ) καὶ κάθε Πρωτομηνιά νάρτη νὰ *ποικ'* ἀγιασμό (=νὰ κάμῃ ἀγιασμό) καὶ νὰ ραντίσῃ ὅλες τίς αἰθουσες μὲ τὸ βασιλικό). Κυριακὲς καὶ γιορτὲς ἔπρεπε νὰ πηγαίνει στὴν Ἐκκλησίᾳ. Ὅταν κατὰ τὰ Χριστούγεννα καὶ τὴν Λαμπρὴν μεταλάβαινε τῶν Ἀχράντων Μυστηριῶν ἔπρεπε πρὶν μεταλάβῃ κι' ἀφοῦ μεταλάβαινε νὰ διεβάσῃ τὸν *Ξάψαλμο* τὸ πρωῖ καὶ τὴν νύχτα, πρὶν νὰ πλαγιάσῃ ἀκριβῶς τὸν *Ἀπόδειπνο* κι' ἀφοῦ μεταλάβαινε τὴ *Θεῖα Εὐχαριστία*.

28. Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια προσπαθοῦσαν οἱ Συνασίτες μὲ κάθε τρόπο ν' ἀγοράζουν σπίτια ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἵσως ἦταν ἓνας εὐσχημος τρόπος νὰ φυγαδέψουν τοὺς Τούρκους δόλο-τελα ἀπὸ τὸ χωριό. Ὁ Παποῦς μου ὁ Σεραφεῖμ ἀγόρασεν ἀπὸ δυὸ τούρκισσες δολόκληρη περιοχὴ μὲ τὰ δύο σπίτια τους καὶ τοὺς πακτσέδες τους. Ὁ Χατσῆ Ἰωσήφ ὁ Νικόλας ἀγόρασε στὸ Γενήμαχαλὰ τὸ σπίτι τοῦ Χασάν ἀγὰ καὶ τοῦ ἔμεινε ἐπίθετο-παρατσούκλι τὸ *Χασάναγας*. Ἡ πεθερά μου μετὰ πολλὰς ἀναζητήσεις ξαναπῆρεν ἀπὸ τὸν Τούρκο τὸν Γηλάνογλου τὸ σπίτι τῶν προπαποῦδων τῆς, ὁ ἀδελφός τῆς ὁ Κωστῆς ἀγόρασε στὸ Λουλά τὸν μαχαλά σπίτι τοῦ Τούρκου κουρέα Σουλεϊμάν. Αὐτὰ εἶνε τὰ σπίτια ποὺ ξέρω ἐγώ. Εἴχαμε κι' ἄλλα πολλὰ τέτοια σπίτια.

Φτώχᾳ γειτονικά καὶ συγγενικά σπίτια τὰ βοηθοῦσε κατὰ τὶς μεγάλες γιορτὲς στέλνοντας κρυφὰ μὲ τὴν πιστὴ ὑπηρέτριά της Κατίνα καὶ λεφτὰ καὶ φαγώσιμα, ἀλεύρι, κρέας, ἄλμυρά καὶ φορέματα. Μὲ τὶς γειτονίσσες τούρκισσες δὲν εἶχε φιλίες πολλές. Μιὰ μόνον γειτονίσσα τούρκισσα ἐρχοῦνταν στὸ σπίτι κ' εἶχε σχέσεις μαζί της: ἡ chérif τοῦ ἀγροφύλακα Μεμουλούκ.

Μιὰ μέρα ἦλθεν ἡ chérif κάτι νὰ ζητήσῃ καὶ στὸ μεταξὺ τῆς συνομιλίας τῆς παραπονέθηκεν ἡ chérif ὅτι θέλουν ν' ἀγοράσουν μιὰν γαλακτοφόρα ἀγελάδα καὶ δὲν ἔχουν λεφτὰ καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς Τούρκους δὲν θέλησε νὰ τοὺς δανείσῃ. Ἐβγαλε καὶ τῆς ἔδωσε 75 λίρες χάρτινες κι' ἀγοράσανε τὴν ἀγελάδα. Σὲ παρατήρηση τῶν κοριτσιῶν τῆς ὅτι δὲν θὰ θελήσουν ποτὲ νὰ τὶς ἐπιστρέψουν ἀπάντησε: *Ἡ φτώχεια Τοῦρκο-μουρκο δὲν τρανᾷ. Ὁ μπαμπάς σας ἄς ἔν καλά* (=ἡ φτώχεια Τοῦρκο-παρατούρκο δὲν βλέπει, ὁ πατέρας σας ἄς ὑγιαίνει). Καὶ στὸ τέλος δὲν τὶς ἐπέστρεψε.

Ἐδῶ εἶπε ψέματα ἴσως. Τοὺς Τούρκους τοὺς φοβοῦντανε καὶ πάντα τοὺς καλόπιανε καὶ πρὸ πάντων τοὺς *φυλακάδ'*: νυχτοφύλακες κι' ἀγροφύλακες. Αὐτὴ ἦτανε ὑπεύθυνη γιὰ ὅ,τι καλὸ ἢ κακὸ θὰ συνέβαινε στὸ σπίτι της.

Τὸ σπίτι της θεωροῦντανε ἕνα ἀπὸ τὰ πλούσια τοῦ χωριοῦ. Προκαλοῦσε τὸ φθόνο καὶ τὴν ἐχθρα Ρωμιῶν καὶ Τούρκων. Οἱ περιστάσεις οἱ πολιτικὲς γιὰ τοὺς Ρωμιούς τῶν χρόνων ἐκείνων, 1915-1924, ἦταν δεινές. Χρειάζονταν *διπλωματία*, ἀλλιῶς ἂν τὴν πάθαινες *κίμ-κίμέ!* (=ποιὸς σὲ ποίονα = κανεὶς γιὰ κανένα δὲν ἐνδιαφέρεται)! Ἐκρυφτεν ὅμως τοὺς φόβους τῆς αὐτοῦς ἀπὸ τὰ μέλη τῆς οἰκογένειάς της ἢ γιὰ νὰ μὴν προκαλέσῃ ἀντιρρήσεις ἢ γιὰ νὰ μὴν τρομοκρατηθοῦν. *Ἀνάθεμά τους*, ἔλεγε, *πέτα τὸν Διάβολο Νταὴ Ἰσαμ' νὰ περάσῃς τὸ τῶγ'* (=ἀνάθεμά τους, πὲς στὸν Διάβολο θεῖο ἴσαμε νὰ διαβῇς τὸ ρέμα).

Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια εἶχαμε τὸν Τοῦρκο Νουρῆ, ὑπάλληλο τοῦ Δημαρχείου μας. Ὁ Τοῦρκος αὐτὸς ἦταν πολὺ ζωηρὸς καὶ κακὸς καὶ καλὸς ὅσο ἐπαίρνε. Μὲ τοὺς Χριστιανοὺς τὰ πῆγαινε καλὰ γιατί *ἠῤῥβραν τὸ νταμάρι τ'* (=βρήκανε τὴν φλέβα του) καὶ *μπούκωναν τον* (=τὸν δωροδοκοῦσαν). Ἡ μακαρίτισσα ἡ Πεθερά μου συχνὰ τοῦ ἐδίδε *παχίσια* (=δῶρα εἰς χρῆμα) κι' αὐτὸς ἦταν πρόθυμος στίς ὑπὸ τύπον παράκλησης διαταγές της.

Συχνὰ ὁ Νουρῆς τῆς ἐξομολογοῦντανε τοὺς καῦμούς του. Ἐνας ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς καῦμούς του ἦταν ὅτι ὅσα παιδιά τοῦ γεννιοῦντανε δὲν ζοῦσαν. Ἡ πεθερά μου Ἀναστασία τοῦ σύστησε νὰ πάγῃ στὸ Κάστρο στὸν Ὅσιο Ἰωάννη τὸν Ρῶσσο νὰ τοῦ ἀνάψῃ ἕνα κερί καὶ νὰ τοῦ ἀτατήσῃ (=νὰ τοῦ ἀφιερῶσῃ) τὸ παιδί του καὶ θὰ σωθῇ.

Ὁ φίλος ὁ Νουρῆς μιὰ μέρα, πού ἦταν ἄρρωστο πολὺ τὸ μόνο ἀγόρι, πού εἶχε, πῆγε ἐπὶ ἀποστολῇ στὸ Κάστρο. Περνόντας ἀπὸ κοντὰ ἀπὸ τὴν

ἐκκλησία τοῦ Ὁσίου Ἰωάννη τοῦ κατέβηκε νά πάγη ν' ἀνάψη ἓνα κερὶ στὸν Ὁσιο Ἰωάννη καὶ νά τὸν παρακαλέσῃ νά σώσῃ τ' ἀγόρι τοῦ ποῦ ἦταν βαρεὶά ἄρρωστο καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε νά τοῦ δώσῃ τόσες ὁκάδες κερὶ ὅσο ζύγιζε τὸ παιδί καὶ νά μοιράσῃ λεφτὰ στὴ φτωχολογιά.

Bir moume yasayime chou rézénghé (=ἓνα κερὶ ἄς ἀνάψω σ' αὐτὸν *πεξεβέγκη* (=μαστρωπὸ)) εἶπε κι' ἀνάψε τὸ κερὶ κοντὰ στὸ λείψανο τοῦ Ὁσίου. Ἐπιστρέφοντας περίλυπος κατὰ τὸ δειλινὸ στὸ χωριὸ τοῦ λέγει ἡ γυναῖκα τοῦ πὼς τὸ παιδί εἶναι καλλίτερα, πὼς τοῦ ἔδωκε κ' ἔφαγε γάλα! Μετὰ ἓνα μῆνα περπατοῦσε κ' ἦταν μιὰ χαρά... Κατενθουσιασμένος ὁ Νουρῆς κι' ἀποδίδοντας τὸ θαῦμα στὸν Ὁσιο Ἰωάννη ἐκτελεῖ τὴν ὑπόσχεσή του. Τὸ παιδί, τὸ μόνο του παιδί ποῦ ἔζησε καὶ μεγάλωσε. Ἀπὸ τότε ἄρχισε νά φοβάται ὁ Νουρῆς τοὺς Ἀγίους μας καὶ μετριάστηκε ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς του.

Φεύγοντας στὴν Ἀνταλλαγή ἦλθε στὸ σπίτι ὁ Νουρῆς καὶ ζητοῦσε νά τοῦ κάμῃ *χαλάλ*²⁹ ἢ Πεθερά μου τὰ ὅσα ἔφαγε καὶ τὰ ὅσα ἔλαβε.

Πίσω ἀπὸ τὸ σπίτι της εἶχεν ἓνα ὑπέργηρο Τούρκο γείτονα, τὸν Ἰτιρίζ. Ἕνας Τούρκος ἐγκαταλειπομένος ἀπὸ τοὺς δικούς του. Ἐρχοῦνταν δυο-τρεῖς φορὲς τὴν ἑβδομάδα στὸ σπίτι καὶ ζητοῦσε κάτι νά φάγῃ. Εἶχεν ἰδιαίτερο *πινέκ* (=πιάτο, πινάκιον) καὶ *χουλεροπήρουν* γι' αὐτόνε. Τὸν κρατοῦσε ἔξω στὴν αὐλὴ τὸ καλοκαίρι, κοντὰ στὴν ἐξώπορτα καὶ τοῦ ἔδινε νά φάγῃ κ' ἐκ περισσοῦ ἢ λεφτὰ ἢ τσιγάρα. Τὸ χειμῶνα τοῦ ἔστελνε με τὴν ὑπηρετρία τὴν Κατίνα φαγὶ στὸ σπίτι του. *Ἰήζημ Ἀναστασια*, τῆς ἔλεγε, *ἀλλάχ πὶν περεκέτ βερσὶν* (=Κόρη μου Ἀναστασια ὁ Θεὸς νά σοῦ δώσῃ χίλια εὐλογημένα)³⁰ τῆς ἔλεγε συγκινημένος κ' ἔφευγε. Αὐτὸ βέ-

29. *Χαλάλ-χαλάλι* ἀπὸ τὸ τουρκοαραβικὸ *Χελάλ*. Εἶναι ἀπὸ τίς τούρκικες ἐκεῖνες λέξεις ποῦ ὀριστικὰ ἐλληνοποιήθηκε γιατί δὲν εἶχαμε ἀντίστοιχη τέτοια λέξη στὴν θρησκευτικὴ μας γλῶσσα μὲ τὴν σημασία αὕτη: *ἔχεις δίκαιο, εἶναι δικό σου, ἀλλὰ μὴν τὸ ζητάς, χάρισέ μου τὸ οἰκειόθελα*. Τῇ λέξει αὕτῃ τὴν μεταχειρίζονται πολὺ καὶ στὴν Ἑλλάδα.

Χάγ'τε! ποῖκα σέ τὸ χαλάλ, δὲν πειράζ', ἀνθρώπ' εἴμαστε, ἅμα ἀλλάγῃ μᾶς μὴ τὸ φκιάνης (=Ἐμπρός! σοῦ τόκαμα χαλάλι, δὲν πειράζει, ἄνθρωποι εἴμαστε, ἀλλὰ ἀκόμη μιὰ φορὰ μὴν τὸ κάμῃς).

30. *Περεκέτ, Περεκέτια* Τούρκ. *βερέκέτε* =εὐλογία Θεοῦ, ἀφθονία ἀγαθῶν, χίλια καλὰ ἐντὶ ἐνὸς καλοῦ, χιλιοπλάσια, πάμπολλα ἀγαθὰ ἀντὶ μιᾶς καλωσύνης. *Περεκετλούδια, περεκετλοῦ λέγαμε* μὲ τὴν σημασία τοῦ *εὐλογημένα*. Ὅταν π.χ. ἔρχοῦνταν ἓνας ἢ μιὰ στὸ σπίτι κ' ἔβλεπε ν' ἀδειάζουν στὸ *ἀμπάρι* (=ἀποθήκη) τὰ σακκιά γιομᾶτα σιτάρη φώναζε: *περεκετλούδια* (=εὐλογημένα νάναι), δηλαδὴ μὲ καλὸ νὰ τὸ φᾶτε καὶ τοῦ χρόνου περισσότερα νὰ σοδῆτε ἢ καθ' ὅλο τὸ διάστημα ποῦ θὰ τὸ φᾶτε νᾶστε καλὰ καὶ χαρούμενοι. *Περεκέτια* λέγαμε ὅταν π.χ. φέτο εἶχε καλὴ χρονιά κ' οἱ ἑσοδείες ἦταν ἀφθονες λέγαμε: *Φέτος ἔχουμε περεκέτια* ποῦ σημαίνει φέτο ἔχουμε ἀφθονία εὐλογημένη ἀπὸ τὸ Θεό.

βαια τ'όκαμνε από πόνο σ' ένα δυστυχή συνάνθρωπο, αλλά κι' από ύπολο-
γισμό νά μετριάση τὸ φθόνο τῶν Τούρκων.

Όταν στὸ σπίτι μας ἔρχονταν νά φιλοξενηθοῦν Τούρκοι *μουσαφιρέοι* (=ξένοι φιλοξενοῦμενοι)³¹ Τούρκοι, προθυμοποιούντανε νά τοὺς περιποι-
ηθῇ ὅσο τῆς ἦτανε δυνατόν ἴσαμε νά φύγουνε. Μόλις ἔφευγαν ἔβαλλε τὴν
ὕπνρετριά της τὴν *πιστεμένη* (=ἐμπιστη), τὴν Κατίνα, καὶ θύμιαζε τὴν
αἰθουσα ὅπου κάθησαν, ὅπου κοιμήθηκαν κι' ὅπου ἔφαγαν γιὰ νά φύγουν
τὰ κακὰ πνεύματα καὶ τὰ δαιμόνια γιὰ νά φύγῃ ἡ κακὴ μυρωδιά: *ἡ τούρκα*
μυρωδιά.

Πίστευαν οἱ μαννάδες μας τῆς Συνασοῦ, κι' ὄχι οἱ τουρκόγλωσσες, πῶς
οἱ Τούρκοι βρωμοῦσαν γιὰτὶ ἦταν *ἀβάφτιστοι* καὶ μόλυναν μὲ τὴν παρου-
σία τους τὰ χριστιανικὰ τὰ σπίτια καὶ τὸ θυμίαμα ἔδιωχνε τὰ κακὰ τὰ
πνεύματα.

Μιά χρονιά, τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτοχρονιάς, νύχτα, ὁ φίλος μου
Τούρκος Χατσάφεντης ἔρχοντας ἀπὸ ἕνα φιλικὸ τούρκικο σπίτι κατελήφ-
τηκε ἀπὸ *ντιπί* (=χιονοθύελλα) καὶ δὲν μποροῦσε νά βλέπῃ στὸ δρόμο γιὰ
νὰ πάγῃ σπῖτι του. Χτυπάει τὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ τῆς Πεθεράς μου καὶ

Στὴν Πόλῃ τὸ *περεκέτ-περεκέτια* εἶχε τὴ σημασία τοῦ κέρδους, σάν π.χ. *φέτος εἶχαμε πολλὰ*
περεκέτια ποὺ σήμαινε φέτο εἶχαμε πολλὰ κέρδη.

Τὸ *ἀμπέλι* μας τὸ Καναβοῦρ' ἔν *περεκετλούδικο*, ἴς δὲν *στέκν'* κάθε χρόνο *φερίσκ* (=Τὸ ἀμ-
πέλι μας, τὸ Καναβοῦρι εἶναι εὐλογημένο, διόλου δὲν σταματᾷ κάθε χρόνο παράγῃ ἄφθονα).

Όταν ἕνα δένδρο ἔφερνε ἄφθονο καρπὸ λέγαμε *ἐτὸ δὲντρὸ ἔν περεκετλοῦ!* *κάθε χρόνο*
φερίσκ τοῦ κόσμου τὰ μήλια (=αὐτὸ τὸ δέντρο εἶναι εὐλογημένο! κάθε χρόνο φέρει ἄφθονα
μήλια).

Όταν σ' ἕνα φτωχὸ διδάμε μιά ἐλεημοσύνη ὁποιαδήποτε ὁ φτωχὸς θὰ εὐχουνταν: *ἀλλάχ*
περεκέτ βερσίν (=Ὁ Θεὸς νά σᾶς τὸ πολλαπλασιάσῃ).

31. *Μουσαφιρέοι*, τὰ *Μισαφίρια*, ὁ *μισαφίρης*, λέξη τουρκοαραβικὴ ἀπὸ τὴ λέξη *σεφὲρ* ποὺ
σημαίνει ταξεῖδι, ἐξτρατεῖα, φορὲς (μεταφορικὰ) καὶ *μουσαφίρης* σημαίνει ξένος, φιλοξενοῦ-
μενος, προσφωρινὸς (μεταφορικῶς).

Τὰ *μισαφίρια* *σας* *πῆγαν*; (=οἱ φιλοξενοῦμενοὶ *σας* φύγανε;) *ἐτὸς ἔν μισαφίρης ... σῆμερα ἔν*,
τασό δὲν ἔν (=Τοῦτος ἐδῶ εἶναι φιλοξενοῦμενος, πρόχειρος, σῆμερα εἶναι αὐριο δὲν εἶναι).
Τὸ λέγαμε γιὰ τοὺς ξενιτεμένους μας τῆς Πόλης κυρίως.

Μὲ τὴν λέξη *Μισαφίρης* εἶχαμε καὶ τὴν Τούρκικη παροιμία ἡ γνωμικὴ: *missafir missafir-*
dene hazetméze ποὺ σημαίνει: ὁ *μισαφίρης* τὸν *μισαφίρη* δὲν τὸν ἀνέχεται.

Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια, στὰ χρόνια τῶν παποῦδων μας, κάθε ρωμέικο σπῖτι καὶ εὐκατάστατο
εἶχε καὶ τὸν *μισαφίρ-οντα* ποὺ βρίσκουνταν στὴν ἄκρη-ἄκρη τῆς αὐλῆς κοντὰ στὴν ὀψώ-
πορτα τοῦ σπιτιοῦ. Τὰ *μισαφίρ-οντα* αὐτὰ ἦταν, τὰ περισσότερα *δύπατα* (=δυσόρροφα): ἀπάνω
ὁ ὄνταξ ποὺ θὰ φιλοξενοῦσε τοὺς Τούρκους κρατικούς καὶ κάτω ὁ *σταῦλος* προωρισμένος
γιὰ τὰ ζῶα τῶν ξένων. Στὰ χρόνια [μας] δὲν ἦταν ὑποχρεωτικὸ νά χτίζουν ὀντάδες μὲ σταῦ-
λους. Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια εἶχαμε καὶ *ὀρτά-ὀντάδες* (=αἰθουσες τῆς μέσης) σὲ κάθε μαχαλᾷ
ὅπου κατὰ τὸ χειμῶνα, τίς νύχτες, μαζεῦονταν οἱ ἄντρες καὶ περνοῦσαν τὴν ὥρα τους.

ζήτησε νά τοῦ δωθῇ ἓνα *φενέρ* (=φαναράκι). Τοῦ δόθηκε το φαναράκι κ' ἔφυγε ἀμέσως, ἀλλ' ἡ Πεθερά μου τέτοια μέρα καί τέτοια [ώρα] νάρθη Τοῦρκος στό σπίτι της τό θεώρησεν *ογουρσουζιά* (=κακό σημάδι, κακὸν οἰωνό). Δὲν ἔφτανεν ὁμως αὐτό μόνο. Τὴν ἄλλη μέρα, πρωτοχρονιά, πρωτομηνιά, κατὰ τὸ πρωί, χτυπάει ὁ Χατσέφεντης τὴν ὀξώπορτα καί παραδίδει τὸ φαναράκι στὴν Κατίνα τὴν ὑπηρέτρια. Ἡ Πεθερά μου τὸ θεώρησε μεγάλη συμφορὰ γιὰ τὸ σπίτι της νά πατήσῃ τούρκου πουνδάρι πρῶτο-πρῶτο *σὸ ἐσίκι* της (=στὸν ἐξώστη) τῆς πόρτας τοῦ σπιτιοῦ της, στὸ κάτω-κάτω πέτρινο σκαλοπάτι τῆς ὀξώπορτας τοῦ σπιτιοῦ της πρωτοχρονιά μέρα, κάποιον κακὸ θὰ μᾶς ἔρθῃ καί πικραίνοντανε. Μόλα ταῦτα ὁμως. Ἡ χρονιά ἐκείνῃ ἦταν μιὰ χρονιά ἀπὸ τῆς καλλίτερες τοῦ σπιτιοῦ τῆς Πεθερᾶς μου. Κανένα μέρος τοῦ *χορανταδιοῦ*³² (=σπιτικοῦ) της δὲν ἀρρώστησε, στὴν Πόλῃ ὅλες οἱ δουλειὲς τοῦ μαγαζιοῦ πῆγαν πολὺ καλὰ σχετικὰ μὲ ἄλλες χρονιές, ἡ παραγωγὴ ἡ γεωργικὴ ἄφθονη. Στὸ μεταξὺ ὁμως τὰ *ψαλσίματα*, τὰ *ἁγιασμοὺς*, τὰ *θυμιάσματα* καθόλου δὲν ἔπαιναν καθ' ὅλη τὴ χρονιά πρὸς ἐξουδετέρωση τοῦ κακοῦ, ποὺ μποροῦσε νά μᾶς γίνη μὲ τὸν ἐρχομὸ τῆς Πρωτοχρονιάς τοῦ Χατσάφεντη στό σπίτι της.

Αὐτὴ ἦταν ἡ μακαρίτισσα ἡ Πεθερά μου Ἀναστασία. Γιομάτῃ αἰσθημα θρησκευτικὸ καί ἐθνικὸ, γιομάτῃ στοργὴ στὰ παιδιά της, στὰ *σόγια* της, στό σπίτι της, στοὺς ξενιτεμένους της, στὴ φτωχολογιά καί στὴ γειτονιά της, ἡ Πεθερά μου ἡ Ἀναστασία ἦταν ἀκριβῶς ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος ἐκεῖνος τῆς Συνασίτισσας οἰκοδόεσποινας, στὴν φροντίδα καί στό θάρρος τῆς ὁποίας ἄφιναν οἱ ἄντρες Συνασίτες τὰ σπῖτια των, καί τὰ παι-

32. *Χορανταδιοῦ*, *χορανιά* σημαίνει τὸ σύνολο τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας, τὸ σπιτικό.

Τὶ νακοῦμε! τὸ χορανιά ἐν μέγα! κατὰ στόματά μας θέλομε καί τὸ γεῦμα μας (=τί νά κάνουμε! τὸ σπιτικό μας εἶναι μεγάλο! κατὰ τὰ στόματά μας θέλομε καί τὸ σιτάρι μας).

Τὶ νὰ σὲ ποικ' ὁ καγ' μένος! ἔξ μεγάλο χορανιά, τίναν κι' ἄλλον νὰ χορτάσ' (=Τί νὰ σοὺ κάμῃ ὁ δυστυχής! ἔχει μεγάλο σπιτικό, ποῖον κι' ἄλλον νὰ χορτάσῃ).

Ἡ λέξη *χορανιά*, νομίζω πῶς δὲν εἶναι τούρκικη ἂν καί τὴν μεταχειρίζονται κ' οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ ἑλληνικὴ. *Χορανιά* λέγοντας ἐννοοῦσαμε τὸ σύνολο τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας, τὸ σπιτικό, ποὺ κάθονταν γύρω στὸ *Χοντσά* (=τραπέζι τοῦ φαγητοῦ). Στὰ παλιὰ τὰ χρόνια τὰ τραπέζια ποὺ τρώγαμε ἦταν χαμηλά, πολὺ χαμηλά, ἔως 0.15 τοῦ μέτρ. ἀψηλὰ ἀπὸ τὸ ἔδαφος καί στρογγυλά κι' ὅχι ὅπως τὰ σύγχρονα παραλληλόγραμμα τραπέζια. Ὅταν καθοῦμασταν στὸ *χοντσά* καθοῦμασταν γύρο-γύρο, ὅλο τὸ χορανιά, καθιστοὶ ἀπάνω σὲ μαξιλάρια, ἢ στὰ γόνατα ἢ σταυροπόδι καί σχηματίζαμε θαρρεῖς ἓνα χορὸ. Ἴσως γι' αὐτὸ καί τὸ σπιτικό λέγονταν *χορανιά*. Κατὰ τὰ τελευταῖα, σύγχρονα χρόνια καθοῦμασταν σὲ καρέκλες γύρω σὲ τραπέζια ἀψηλὰ κ' ἡ λέξη *χοντσά* ἀντικαταστάθηκε μὲ τὴ λέξη *τραπέζι-τραπέζι* τὸ *χορανιά* οὐλοῦ καίταν *σὸ τραπέζι* λέγαμε καί ὅχι *σὸ χοντσά*.

Ὁ Κεσίτσογλου στὸ Λεξιλόγιό του (Οὐλαγάτς) γράφει τὴ λέξη *χοροντά*, (χωρὶς *ι*, καί ο ἀντὶ *α*) ἀπὸ τὸ τουρκ. *horonta*= μέρος τῆς οἰκογένειας.

διά των καὶ τίς περιουσίες των καὶ φεύγανε στὴ μαύρη ξενητεία: μὲ πίστη κι' ἀφοσίωση κ' εὐλάβεια στὴ θρησκεία καὶ στὸ ἔθνος τῶν πατέρων της, μὲ ἀφοσίωση κι' ἀγάπη στὸν ξενητεμένο της, στὰ παιδιά της, στὰ γεροντικά της.

Ἐργατικά κι' ἀκούραστη, οἰκονόμα κι' ἀγάσσα, ἐκεῖ πού πρέπει, καὶ προσεχτικά στίς σχέσεις της μὲ τὸν Τοῦρκο πού τὸν καλόπιανε ἀλλὰ καὶ τὸν κρατοῦσε σὲ ἀπόσταση κ' ἔπαιξε μιὰ θαυμάσια πολιτικὴ ἀπέναντί του, πού, ὅπως ἔλεγαν οἱ μακαρίτισσες Μάννα μου καὶ Πεθερά μου: *νὲ ἰῆζήνῃ βερὶρ νέτε ντὺγγὺρ-κὺστὺρὺρ* (= *ne ghizini vérire nédé dughuru kusturure*) = οὔτε τὴν κόρη της δίνει, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸν συμπέθερο κακοκαρδίζει), σωστὴ μάλασησα³³ (=μαλαγάνα).

33. *Μάλασησα* (=πειστική-κολακευτική) ἀπὸ τὴ λέξη *μαλά* πού σημαίνει λάσπη καμωμένη ἀπὸ γῆσο, νερό, γάλα, αὐγὸ καὶ *ἱνεζ λιναριοῦ* καὶ πού τὸ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ ἐπένδυση τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων τῶν αἰθουσῶν. Οἱ τεχνίτες τῆς ἐπένδυσης αὐτῆς λέγονταν *μάλασης-μάλασηδες*, ἐνῶ τὸ ἐξωτερικὸ τῶν τοίχων τῆς αἰθουσας τὸ *σουβάτιζαν* (=ἀσβέστωσαν) μὲ βοῦρτσα κι' ὁ ἀσβεστᾶς λέγονταν *σουβατῆς* κ' ἡ πράξη *σουβάς*, τὴ *μαλά* (=τὴν ἐσωτερικὴ ἐπένδυση) τὴν ἔκαμναν μὲ τὴν σπάτουλα καὶ μὲ τὸ μιστρί. Ἐπαιρνε ὁ *μάλασης* τὴ λάσπη μὲ τὴν σπάτουλα καὶ τὴν πετοῦσε στὸν τοῖχο κι' ὕστερα μὲ τὸ μιστρί τὴν *δούλενε* (τὴν σκόρπιζε) δεξιὰ-ἀριστερά, ἀπάνω-κάτω σὲ πάχος καθωρισμένο, ἴσως 0.02 τοῦ μ.

Ἔτσι κ' οἱ εἰκονικὰ *μάλασηδες* λεγόμενοι δηλαδὴ *διπλωμάτες, πολιτικοὶ* ἀντὶ *μαλά* καὶ σπάτουλα καὶ μιστρί εἶχαν τὰ ὄρατα, τὰ εὐγενικά τὰ λόγια καὶ τοὺς εὐγενικοὺς τρόπους *μάλαζαν* τοὺς σκληροὺς καὶ ἄκαμπτους κι' ἐπίμονες ἀνθρώπους καὶ γι' αὐτὸ τοὺς ἔλεγαν *μάλασης-μάλασηδες*.

Τέτοιοι περίφημοι *μάλαση* στὰ χρόνια τὰ μικρά μας εἶχαμε τὸν Βασίλειο Ἀδάμ ἢ ΓΙΑΧΝΗ Βασίλ πού τὸν ἔλεγαν *μάλαση* γιατί ἦταν Δημογέροντας γλυκόλογος, πειστικός, ἐπίμονος ὅπως ὁ *μάλασης*. Τέτοιοι ἦταν καὶ λέγονταν κι' ὁ ἀνεπιός του Ἀναστάσης Καῖρης, Δημογέροντας καὶ Πρόεδρος Δημογεροντίας.